

“Günümüzde Otoriterizm”

Otorite Krizi Çağında
Meşru Bir Otorite Figürü
Mümkün müdür?

Konuşmacı:

Yrd. Doç. Dr.

M. Ertan Kardeş

İst. Üniv. Felsefe Bölümü öğretim üyesi

Moderatör:

Hüseyin Çakır

KÜYEREL
DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ

Bu kopya Küyerel Düşünce Enstitüsü tarafından
Friedrich Ebert Stiftung'un katkılarıyla hazırlanmıştır.

İçindekiler

Hüseyin Çakır / Moderatör	5
Yrd. Doç. Dr. M. Ertan Kardeş'in Sunumu	9
Soru - Cevap	37

Hüseyin Çakır

Moderatör

Sevgili Arkadaşlar, Küyerel'in son 2016 döneminin ilk toplantısına hoş geldiniz. Bu dönem biraz geç başladık. Konumuz sizin de bildiğiniz gibi “Günümüzde Otoriterizm”. *Günümüzde demokrasi* üst başlığı altında, otorite demokrasi ilişkisini ve ilişkisizliğini tartışmaya devam edeceğiz. Bu günkü konferansımız ilki olacak.

Hocamız sağ olsun teklifimizi kabul etti, kendisine çok teşekkür ederiz.

Bugün, meselenin felsefi temeliyle ilgili düşüncelerini bizlerle paylaşacak ele alınacak. “Otorite Krizi Çağında Meşru Bir Otorite Figürü Mümkün müdür?” başlığı altında.

Otoriterizmle ilgili kısaca bir iki söz söylemek istiyorum. Özellikle soğuk savaş sonrası, 2011’de İkiz Kuleler’in yıkılmasından sonra dünyada güvenlikçilik dalgası ortaya çıktı ve bu güvenlikçi dalga giderek özgürlük-güvenlik dengesi adı altında teorileştirilip politikalaştırılmaya başlandı. “Ya güvensizlik ya özgürlük” gibi bir karşıtlık üzerinden de-

mokrasinin geldiği bugünkü değerler içinde otoriterizm, meşruiyet alanı yaratmaya başladı diyebiliriz.

Giderek demokrasi seçimlere ve çoğunlukçuluğun demokrasiye indirgenmesi otoriterizme başka bir güç alanı yarattı diye düşünüyorum. Ya özgürlüklerimizi koruyacağız, geliştireceğiz ya da güvensizlik ortamını kabul edip, belki yaşamlarımızın da tehlikeye girmesini göze alacağız ikilemi ortaya kondu. Bu ikilemi küresel terör olaylarıyla herkes hissediyor ve seçime zorlanıyorlar.

Sayın Hocam daha geniş boyutlarıyla anlatacak. Kötü olan başka bir şey daha var: hukuk alanı da benzer bir şekilde daraltılıyor.

Kısaca bu düşüncelerimi sizlerle paylaşmak istedim. Ertan Kardeş hocamız, felsefe lisansını 2005 yılında bir yılı Paris I Üniversitesi'nde olmak üzere Galatasaray Üniversitesi'nde tamamladı. Aynı üniversitede, 2007 yılında felsefe yüksek-lisans derecesini Cornelius Castoriadis üzerine yazdığı "Politik Modernliği 'Otonomi' ve 'Tahayyül' Kavramlarıyla Anlamak: Cornelius Castoriadis'in Politik Felsefesi Üzerine Bir İnceleme" başlıklı çalışmasıyla aldı. Doktora tezi süresince, Paris I Panthéon-Sorbonne Üniversitesi NoSoPhi Kürsüsü'nde Carl Schmitt üzerine araştırmalar yaptı. 2012 yılında İstanbul Üniversitesi'nde "Carl Schmitt'in Politik Felsefesi üzerine bir İnceleme" adlı tezi ile doktora derecesini aldı. Kardeş'in *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı* (İletişim Yay. 2015) başlıklı bir kitabıyla birlikte Walter Benjamin,

Carl Schmitt ve çağdaş politik felsefe konularında yayımlanmış çeşitli makaleleri ve kongre tebliğleri bulunmaktadır. Kardeş, halen İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Kendisine tekrar teşekkür ediyorum.

Yrd. Doç. Dr. M. Ertan Kardeş

S u n u m

Teşekkür ederim.

Bu konuşmaya gelirken bir yandan “otoritarizm” (ben otoritarizm olarak kullanmayı tercih ediyorum) bahsi açıldığında acaba ne konuşsam diye düşünürken motive edici bir gerilim yaşadım. Nitekim düşüncemi geliştirirken temel bir gerçekliği hatırladım. “Felsefede hangi alanda uzmanlığınız var?” diye sorulduğunda, genellikle, genel kabul gören disiplin alanlarını işaret ediyoruz. Örneğin diyorum ki “Ben politik felsefe üzerine çalışıyorum, uzmanlığım bu konuda.

Çağdaş felsefe benim uzmanlığım” diyorum ama daha spesifik olarak, daha özele indiğimizde esas olarak benim çalışma alanımı meşgul eden şeyler yasa,-yasanın bağlamları ve bunlardan hareketle yasa, özgürlük ilişkisi. En temelde benim çalışma alanımı oluşturan şeyler bunlar. Bir diğer yandan bakıldığında “Niye acaba bu teklif geldiğinde garipsiyorum” diye düşündüğümde aslında garipsememem gereken bir durum olduğunu görüyorum; çünkü tam olarak

otorite ve meşruiyet sorunu benim çalışma konumun,farklı bağlam ve konularda yazdığım meselelerin içerisinde temel konu olarak ön plana çıkıyor.

Yasa ve özgürlük

Demek ki bir yandan yasa ve özgürlük sorunu üzerine konuşurken, bir yandan da bu konuşmanın başlığını ya da bu konuşmanın içeriğini belirleme konusunda da bir gerginlik yaşadım ya da en azından düşündüm, sanki hiç bu konularda yazmamışım gibi.

Esas olarak gerginlik konusunda keşfettiğim şey şu oldu: **Biraz daha dikkatle bakıldığında genellikle beni rahatsız eden şey, günlük yaşamda ya da bu konuda yazıp çizen insanların, otorite deyince genellikle otoritenin hep en kötü figürlerine, özellikle otoriter bağlamdaki figürlerine işaret edip bunların eleştirisini yapıp otorite ve yasayla ilgili temel bir soru sormuyor oluşlarıdır:** Bu da meşru bir yasa nedir? Adil bir yasa tesisi mümkün müdür? Meşru bir otorite nedir sorularının ertelenmesinden kaynaklanıyor.

Herhalde otoritarizm üzerine bahis açarken beni en çok geren unsur bu oldu, çünkü esas sormadığımız adil ve meşru bir yasa sorusu yerine ikame eden bir otoritarizmi ya da kötü otorite figürlerini şeytanlaştırma gibi bir tav-

rı, günlük hayatta genellikle benimseyebiliyoruz. O halde otoritenin arzu edilmeyen ya da yanlış figürlerinden ziyade biraz daha otoritenin ve yasa kuruluşu etrafında ya da adil bir yasa tesisini mümkün kılan unsurlar etrafında bir metodolojik seçim yapmak gerekiyor. En temelde biz günlük yaşamda olsun, öz pratiklerimiz açısından olsun yasa ve özgürlük ilişkisini nasıl ele alabiliriz? Önce, bunu sormak gerektiği kanısındayım.

Dolayısıyla diğer seçtiğimiz en kötü, en yanlış otorite figüründen ziyade esas kuruluşu nasıl gerçekleştireceğiz; bence en kritik sorulardan bir tanesi yasayla ilişkimizin ne olduğudur. Çünkü biz doğrudan yasanın ya da otorite tesisıyla ilgili en kötü figürleri seçtiğimizde iki şey yapmış oluyoruz: Ya yasadışı özgürlük olarak sunma riskine doğru giden bir teorik yolu açmış oluyoruz ya da yasayla kötü bir otorite figürünü özdeşleştirdiğimiz için dolayısıyla tüm otorite eleştirisi aynı zamanda yasa reddiyesi ile sonuçlanıyor. İki durumda da bizim önümüze düşen tabloda hiçbir zaman gerçekten yasa ve özgürlük sorusunu ciddi anlamda tartışmamak gibi bir risk karşımızda duruyor.

Dolayısıyla ben illa ki bir yanlış figür eleştirisi yapılacaksa, bu yanlış figür eleştirisinin özellikle günlük yaşamda dolaylımsızca ürettiğimiz alanlardan hareketle yapılmasının daha sağlıklı olduğu kanaatindeyim.

Tabii bütün bu metodolojik seçimle ilgili bir bahsi ayrı bir

paranteze almak gerektiğini inanıyorum. Özellikle de devlet bahsini birey, okul, aile ya da sokak gibi tüm bu gerçekliği dolaylımsızca yaşadığımız alanlardan önce tartışmamak gerektiğini düşünüyorum, çünkü tüm bizim meşruiyet figürlerimizin üretildiği alanlarda o meşruiyetin nasıl üretildiğine bakmadan doğrudan bir devlet bahsini de işin içine almamak gerektiği kanaatindeyim. En azından bir otorite sorunu tartışacaksak, otorite nerelerde, nasıl, hangi biçimlerde ve hangi meşruiyet bağları içerisinde üretiliyor: Bunları da sormak gerektiğini düşünüyorum.

Özgürlük eylem ve otonomi

O halde otorite meselesi bizi özgürlük bahsine gönderiyor. Fakat herhalde özgürlük konusunda bir şeyi ayırt etmemiz gerekiyor, o da özgürlükten **bir değer olarak** mı bahsedeceğiz? Dokunulmaz, hatta obsesif bir şekilde her konunun içine yerleştireceğimiz bir değer olarak mı bahsedeceğiz yoksa **özgürlükten bir praksis, bir eylem** tavrı olarak mı bahsedeceğiz? Benim *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı* kitabında seçtiğim metodoloji de buydu. Özgürlüğü bir praksis, bir eylem tavrı olarak almak gerektiğini düşünüyorum, bir değer olarak alıp bütün konuların tepesine yerleştireceğimiz sorgulanamaz bir kavram olarak değil.

Mademki özgürlükten bir praksis olarak bahsedeceğim, o zaman özgürlük praksisine de politik anlamda vereceğimiz

ad otonomi olabilir. Otonomi bahsi özerklik diye çevrilebiliyor bazen Türkçede, bu çeviriye itirazım yok ama otonominin bütün anlamlarını taşımıyor özellikle de otonomi içerisindeki nomos, yani yasa kelimesini örtbas ettiği için ben özerklik çevirisini pek tercih etmiyorum. Bu yüzden otonomi olarak bırakma taraftarıyım. Evet, politik anlamda özgürlük praksisine otonomi adını verecek olursam, politikanın imkânlarını da bu otonomi ve heteronomi zıtlığı içerisinde ele alacağım. Son olarak ise mademki otonom bir politika ya da otonominin diğer bağlamlarını, dolayım-sızca üretildiği bağlamları ele alacağız, o zaman otonominin önündeki imkânlar, engeller neler ve otonom bir yasayı mümkün kılan ne sorusunu da sormak gerekiyor.

Burada, ilk tanımlamaları ve birtakım temel aksiyomları koyarak, otonomi nedir sorusuna cevap vermek istiyorum. Genellikle otonominin siyaset dilinde başka bir çevirisi de muhtariyettir. Ama ben doğrudan günlük siyaset jargonunun kastettiği özerklik ya da muhtariyet anlamlarının da ötesine taşan bir otonomi bahsi açmaya yeltendiğim için otonomiye otonomi olarak, hem kavram olarak aynı şekilde tutmak istiyorum. Bunu birey ve toplum ilişkisi bağlamında da açmayı deneyeceğim

Özgürlüğü bir praksis olarak, eylem tavrı olarak tartışmak istiyorsak, o zaman praksis deyince şunu da görmemiz lazım: Tanım olarak baktığımızda praksiste araç-amaç birlikteliğine dayanan bir etkinliği anlamamız gerekiyor. Ne

demek amaçın araçlarını da gözettiği etkinliğe yaslanmak? Çok basit olarak söyleyecek olursak: Praksisi araç ve amaç birlikteliği olarak tanımladığımızda, bir eylemin otonom olması, aynı zamanda otonomiye araç olarak kullanması anlamına gelmektedir. Yani en azından eylemin araçlarıyla amaçları arasında kesin kopuşlar bulunmuyor çünkü bir yandan otonom bir hedef arzulanıyor, diğer taraftan otonomiye ters düşmeyecek her tür araç da bu eylem içerisinde kullanılıyor.

Dolayısıyla nasıl ki araç-amaç birlikteliğine dayalı, bir praksisten bahsediyoruz, o zaman otonom bir eylem de doğal olarak hem aracını, hem amacını otonom uygulamalardan, otonom tavırlardan seçmektedir. Bu anlamda otonom politikadan nesnesini herkesin otonomisini hedefleyen bir politikayı anlayabiliriz. Castoriadis'in perspektifini bu anlamda benimsiyorum. Bir otonom politikanın amacı da son kertede otonomiye kendisinin amacı olarak koyan ve herkesin otonomisini hedefleyen bir eylemdir. Örneğin makro bazda baktığımızda diyelim bir bürokratik aygıtın otonomisini sağladık ama bir bürokratik aygıtın otonomisinin altındaki kertelerin çoğunda her zaman otonom pratik gelişmeyebilir buna da tam olarak o yüzden otonom diyemeyiz. Bu yüzden siyaset bilimindeki o muhtariyet ve özerklik anlamlarının ötesine taşmak istedim.

Otonomi deyince bir felsefe dilinde kullandığımız otonomi var, bir de günlük siyaset dilinde kullandığımız otonomi

var. Bizim burada kullandığımız gündelik politik praksis açısından, uğruna herkesin otonomisini gerçekleştirebileceği bir eyleme olarak otonomidir ve bu haliyle de mademki kimseyi dışarıda bırakmayan ve herkesin otonom bir sürece katılımını hedefliyoruz, o zaman herkesi dönüştürmeyi de hedefleyen otonom bir hareketten söz etmemiz mümkün olabilir. Bu çerçevede otonomiye düşündüğümüzde, öznelere otonomisini dışlayan bir otonomi süreci olamaz; yani makro bir süreç olarak bir otonomi iddiasında bulunup sonra da bu iddianın altında, öznelere hem özne olma süreçlerini kesintiye uğratan hem de onları nesneleştirme eğilimi olan bir praksise tam anlamıyla otonomi diyemeyiz.

Demek ki otonom olma sürecini ya da kendisini bir özgürlük praksişi olarak tesis etme çabasını mutlaka altındaki öznelere otonomisini hedefleyen ve bir şekilde o öznelere diğer öznelere, yani ben, biz, başkası ve başkalarıyla, tüm ilişki tiplerini de otonom olarak dönüştürmek isteyen bir tavır olarak anlarsak, o zaman otonomi bahsinin içine mutlaka ikinci bir öge yerleştirilmesi gerekir. Eğer kimse otonom özne olmak istemiyorsa, zaten otonominin de gerçekleşmesi yönünde ya da praksisinin gerçekleşmesi yönünde en temel unsur ortadan kalkmış olacaktır.

Demek ki otonomi bir imgelem de gerektiriyor ya da ben daha eski Türkçesini tercih ediyorum, *tahayyül* de gerektiriyor. Tahayyülü tercih ettim buradaki çeviri için çünkü için-

de “h”, “y”, “l” [ar. Xayâl] kökü var, hayal kelimesinden türetilmiş, Batı dillerinde de “imaginaire” kelimesi *image*’dan türemekte. Örneğin Molière’in *Malade Imaginaire*’de olduğu gibi. Tam olarak imgelemde çevirisinde sanıyorum bunu karşılayamıyoruz, imgelem sadece bir görsel tasarım gibi anlaşılıyor ama tahayyül deyince bizim oradaki zihinsel tasarımlarımıza da eşlik ediyor.

O halde *otonomi tahayyülünün olmadığı bir yerde zaten otonomi pratiğinin de gelişmesi ya da gelişmesi yönünde bir arzunun oluşması çok zor demektir*. Otonomi mutlaka otonom bir tahayyüle erişmek zorunda. Bu açıdan baktığımızda toplumda ürettiğimiz tüm kurum ve kuruluşlar (kurum/kuruluş - institution, deyince sadece devlet kuruluşlarını kastetmiyoruz) aile, okul, dernekten tutun basitçe yaptığımız en minimal düzlemdeki kuruluşların hepsi toplumsal tahayyülü oluşturan ve buradaki değerleri de üreten kuruluşların hepsi bizim için otonominin olup olmadığını sormak için bir imkândır.

Otonomi, pratiği araç ve amaç olarak geliştirmek için bir imkândır. O halde bir toplumun kurduğu, oluşturduğu kurum ve kuruluşların tamamı bizim için otonominin imkânıdır ya da tersinden de soracak olursak otonomi bahsinin başarısızlığa uğradığı yerlerdir. Mademki toplum bunu kurumlar etrafında ya da kuruluşlar etrafında çeşitli oluşturmalar, çeşitli yapmalar etrafında sürekli olarak pratik ediyor, o halde bunun iki tane temel ayağı vardır. Her

şeyden önce bütün bu büyük makro politik aygıt meselesini incelemeden önce mutlaka birey ve toplum bazında gelişen bir unsur olmalıdır.

Genellikle bize liberal politik felsefenin 20. yüzyılda getirdiği tuhaf bir karşıtlık var, bu karşıtlıkların hepsini konuşma içerisinde eleştirmeye de gayret edeceğim. Birey-toplum karşıtlığı, mesela bu liberal politik felsefenin bize sunduğu, çok da kabul edemeyeceğimiz ayrımdır. Evet, otonomi deyince mademki bu kurum ve kuruluşlardan söz ediyoruz, şüphesiz bunun bir birey ayağı bir de toplum ayağı mutlaka olmalıdır. Ancak bu noktada birey ayağının ve toplumsal ayağın limiti nedir, sınırı nedir? soruları sorulmalıdır. Bu çerçevede belki Cornelius Castoriadis'in yaptığı ayrımdan da faydalanabiliriz. Castoriadis bize şunu söylüyor: Birey dediğimiz şey zaten toplumun bir ürünü, yani bireyden ziyade orada kastedilen şey psyche tabiri, yani bir ruhsallık alanından bahsediliyor. Genellikle bireyi toplumsallaşmış bir ruh alanı olarak değerlendirirsek, hem birey-toplum karşıtlığı içerisinde kalmaktan çıkarız hem de aynı zamanda bireyin otonomisinin kendisini gerçekleştirebileceği limitlerini fark ederiz.

Tersten söyleyecek olursak, bir bireyin otonomisi kendi imkânlarını gerçekleştirmesi her zaman arzulanabilir noktalar arasındadır. En azından otonomisini talep etmesi; fakat son kertede tüm bu kurum/kuruluşlar babında baktığımızda bize şu soru kalmaktadır: Birey, bütün bu toplum-

sal-tarihsel gerçeklik karşısında kendi yabancılaşmasını tek başına aşabilir mi? Birey sorusunun limiti otonomi bahsinde tam olarak budur. Evet, mutlaka her bireyin o özelleşmiş psyche'si, karşısında aşamayacağı, dönüştüremeyeceği, tam olarak toplumsallaşamayacağı birtakım psikanalitik diyebileceğimiz unsurlar her zaman olacaktır. Fakat bütün bu noktaların karşısında birey bahsinin limiti tam da şu soruyu sormamıza imkân veriyor: Birey kendi toplumsal yabancılaşmasını tek başına ne kadar aşabilir? Bütün bu psikanalizin özne kurma çabasının dışında bireyin gelip çarpacağı, birey bahsinin gelip çarpacağı duvar tam olarak burası.

Demek ki otonomi süreci, tarihsel-toplumsal alanda bir toplumun yapıp ettikleri, kurduğu, kuruluşunu gerçekleştirdiği otonom oluşumlarla ölçülebilir. O halde toplumsal otonomiyi kurmanın karşısındaki en temel mesele şudur: Toplumsal anlamda heteronomi ile nasıl mücadele edilir? Bu yüzden hep heteronomi ve otonomi karşılıklarını kullanmayı tercih ettim. “Oto” köken olarak içinde oto ve nomos kelimelerini taşıyor, tam olarak kendi yasasını kendisi vaz eden diye çevirebiliriz.

Otonomiye özerklik olarak bir ölçüde çevirebiliyoruz ama o zaman heteronomiyi, otonomi ile ilişki içerisinde nasıl çevireceğiz sorusu gündemegeliyor. Çünkü *heteronomi de tam olarak başkasının yasaı demek*, yani “oto” bir topluluğun kendi kendine kurduğu, yaptığı yasa iken, heteronomi kendisi tarafından vaz edilmiş bir yasa değil, tam tersine

kaynağını kendi dışından alan bir pratiktir: Dışarıdan vaz edilen yasa ya da dışarıdan gelip dayatılan yasa.

Dolayısıyla bu iki yasa tipi arasında aslında radikal bir farklılık var. Yani ikisine de yasa deyip geçemeyeceğimiz bir durum var: Çünkü otonomide, bir topluluk kendi yasasını çeşitli düzeylerde, yani aile hayatından tutun günlük hayatın çeşitli bağlamlarına ve hatta politik bağlamlarda kendisi vaz etmeye çalışıyor. Yasayı kendisi kurmaya çalıştığında, en temelde yapılacak şeylerden bir tanesi yasanın kurulması, yasanın vaz edilmesi sırasında o yasanın sorgulanmasıdır. Sorgulanması da tüm meşruiyet bağlarını ve ilişkileri gündeme getirmektedir.

Sonuçta otonom bir süreçten bahsettiğimizde esas olan unsurlardan bir tanesi kaynak yasanın sınırsız olarak tartışılabilir olmasıdır. Hetoronomide ise (hetoronominin bir nomosa sahip olup olmaması ayrı bir bahis ama yasa olduğunu bile varsaysak bile) en temel unsur olan dışarıdan dayatma gereği bu yasalar yürürlükte olduğu için zaten meşruiyet ilişkilerini ve meşruiyet bağlarını kurmak yerine hükmedenin zoru ile yasanın zoru arasında bir git-gel sarmalı kurmaktadır.

O halde tekrar söyleyecek olursak biz toplumsal otonomiye temel olarak özgürlük praksisinin kaynağına koyarken, hetoronom alanlarla mücadeleyi de yine aynı şekilde özgürlüğü tehdit eden süreçler olarak algılıyoruz. Burada daha sonra daha derinlikli bahisler açılabilir, (örneğin şu bahis:

Marx anladığımız kadarıyla öyle bir toplumsal otonomi tahayyül ediyor ki bazen toplumsal düzendeki dolayımırları bile şeffaf kılan bir otonomi talep edebiliyor. Bu daha sonrasında neredeyse 20. yüzyıl Marksizm'i tarafından da reddedilmiş bir görüş haline geldi ve hukuki tüm kerteleri de aradan çıkaran bir şeffaflık olduğu yönünde eleştirileri gündeme getirdi. Bu ayrı bir tartışma konusu olabilir deyip bunu uzun bir parantez olarak kapayacağım. Bazı felsefi geleneklere göre de 20. yüzyılda bu hukuki bağlamlar, hukuki dolayımrların hepsinde otonomi gereklidir.) Otonomi deyince sadece şeffaflığı ve dolayımrların kaldırılmasını hedeflemiyoruz, aynı zamanda bu tüm kuruluş süreçlerinde, kurum/kuruluşlarda hepsinde en azından meşruiyet ilkesinin düzenli olarak sorgulanabilir olduğu bir tahayyülü hedefliyoruz.

Diyoruz ki otonom toplum kendi yasasını kendisi vaz eden ve kendi yasasını kendisi koyduğu ölçüde kendisini de bu yasa ile sınırlayan toplumdur. Burada yasa ile ilgili esas bahislerden bir tanesi de budur, yani herhangi bir şekilde yasadışı özgürlük pratiğı ile karıştırmadık kesinlikle. Buradaki en önemli unsur, yasa, kurulduğu ve koyulduğu andan itibaren *sınırlayıcı bir unsur* olarak karşımıza çıkıyor. Aynı zamanda buradaki sınırlama, tamamen bizim kabul ettiğimiz ve bizim sınırlanmayı kabul ettiğimiz bir çerçeve içerisinde tamamen meşru bir alan olarak gerçekleştiriliyor. Castoriadis'in en çok üzerinde durduğu bu sınırlama bahsidir. Bu anlamda bazı özgürlük tahayyüllerine tam olarak

özgürlük denebilir mi, bilmiyorum. O yüzden “bazı özgürlük tahayyülleri”nde sorunlardan bir tanesi de şudur: Herhangi bir yasayı talep etmediği gibi herhangi bir yasanın sınırlama fikrine de otonom olsun, heteronom olsun karşı çıkma tavrı. Bu karşımıza çıkan en önemli risklerden bir tanesidir. Yasa yoksa özgürlük praksişi de yoktur. Yasasızlığı talep etmek otonom pratiklerden uzaklaşmak olarak anlaşılmalıdır.

Yasa koyulmasıyla birlikte yasanın kendisini sınırlaması fikrini de kabul eden otonom özne bu çerçevede yurttaş ve yurttaşlar topluluğu olarak belirmektedir. Daha önce belirttiğim gibi otonomiye en bireysel alanlara kadar indirgemek mümkündür yani politik bir bahis ve yurttaşlık pratiğinin ötesinde de öyle bir otonomi pratiği olmalı ki bunu yurttaşlık alanına doğru giden bir eğri izlesin. Kendisini sınırlama ve kendi sınırını bilme eylemiyle ortaya çıkan otonom pratikler, meşruiyet alanları ve değerlerini inşa edebilme kapasitesine sahiptir. Diğer yandan da bakıldığında Aristoteles’in kullandığı bir yurttaş tanımı var, bence hâlâ iş gören bir ayırım; diyor ki “*Yurttaş dediğimiz kişi yönetme ve yönetilebilme kapasitesine sahiptir*”. Demokrasi bahsi söz konusu olduğunda bu tanım ne kadar kritik hale geliyor, çünkü yurttaş hem yönetme hem de yönetilme kapasitesine sahip otonom bir varlık olarak tahayyül ediyoruz yani burada çift taraflı işleyen bir süreç söz konusu. Tek taraflı olduğu zaman zaten bir yurttaş olma pratiğinin gelişmeyeceğinden doğal ve zorunlu olarak o ilişki tek taraflı olacak,

bunu engellemenin hiçbir imkânı yok. Bu yüzden *“politik olmayan alanlardan da getirdiğimiz otonomi pratiği o politik meseleler içerisinde bir şekilde yerleşecek ya da gelişecek* iddiasında bulunuyoruz.

Burada ilginç bir şey var. Yasanın kurulması ve yasanın bir şekilde talep edilerek, bizim de talebimiz doğrultusunda yasanın bizi sınırlaması fikrinde en kritik nokta (yani otonomi ile heteronomiyi ayırt ettiğimiz nokta) meşruiyet ilkesinin sınırsız sorgulanması meselesidir. Meşruiyet ilkesinin sınırsız sorgulanması demek, yasanın arkhe'sinin, yasa uygulamasının kaynakta duran ilkesinin sorgulanması felsefenin de çıktığı toplumlarda olmuştur.

En azından felsefe ile birlikte, hep felsefenin de olduğu toplumlarda bu temelde duran ilkenin sorgulanması daha kolay hale gelmiştir ya da bir otonomi pratiği açısından mademki kaynakta duran ilkenin meşruluğunun sınırsız bir şekilde sorgulanmasından bahsediyoruz, o zaman bu sınırsız sorgulanmanın yapılmasının birtakım zihni ya da tam da bizim tahayyül dediğimiz koşulları vardır, bu koşullar da genellikle felsefenin olduğu toplumlarda daha yaygın olarak gerçekleştirilmiştir.

Şimdi yavaş yavaş buradaki tarihsel sürece de baktığımızda, antik Yunanda bu tarz bir meşruiyet ilkesinin sorgulanmasına dair birtakım pratikler görebiliyoruz ki zaten demokrasi bahsini de açtığımız tarihsel olarak ilk yer de burası.

Felsefe bölümlerinde çok sıklıkla yapılan bir tartışma vardır. Bazıları der ki Antik Yunan'da demokrasi çıkmadı, başka toplumlarda da vardı, onlar Mısırlılardan aldılar. Hatta bir başka teze göre bu pratik Sümerlilerde de vardı. Açıkçası gördüğümüz ve okuduğumuz kadarıyla evet, Antik Yunan'daki demokrasi pratiğini benzer üsulleri (kurultay tarzı buluşmaları) Yunanlılar başkalarından görüyorlar, örneğin Mısırlılarda bir takım pratikler görüyorlar, fakat biz bu kavramın, demokrasi kavramını “demokrasi” olarak ilk Antik Yunan'da buluyoruz. Kelime olarak kaynağı bir kere Yunanca. “Başka toplumdalar da demokrasi vardı” dediğimizde, başka toplumlar demokrasiye ne diyordu ya da başka toplumun demokrasi hakkında kavramı neydi sorusu bir soru işareti olarak kalıyor. Antik Yunan'da Castoriadis'in deyimiyle demokrasi ile felsefe birlikte doğdular.

Diğer yandan da bakıldığında klasik bir neden sonuç ilişkisi içinde niçin antik Yunan'da bunları çıktığını tam olarak açıklayamıyoruz. Bazı tarihçiler buna “mucize” adını veriyorlar. Demokrasinin yanından diğer toplumlarda olmayan ikinci bir şey var Yunanlılarda, tam da bu felsefe pratikleri, “arkhe”nin, o kaynakta duran ilkenin sınırsız sorgulanması. Castoriadis buna benzer ikinci bir süreci modernleşme olarak görmektedir: İkinci otonomi projesini bu dönemle özdeşleştirmektedir.

Çok açıktır eğer bugün otonomiden bahsedeceksek, bu iki proje de bittiğine göre hem antik projelerden hem de mo-

dernitenin kendi dinamiklerinden çıkarsanabilecek projeler son bulduğuna göre artık belki otonomiden bahsetmek için belki üçüncü bir otonomi projesine, daha öncekilere benzemeyen yeni bir projeye gerek var. Fakat tabii bugünün dünyasındaki sıkıntılardan bir tanesi tam da bu, yani konuşma özetinde de bahsettiğimiz gibi, bugün ciddi bir meşruiyet krizi ortasında, özellikle de kolektif imgelere karşı; aile, okul, kamusal alandaki, hatta kamusalığın bizzat kendisi diyelim özetle.

Birey değil, bireycilik çağının yükseldiği zamanlar

Tüm kamusal olana dair ya da kamusalın bizzat kendi imkânlarına dair de bir kriz, çöküş, çözülme, erozyon; tüm bu kavramları kullanan çeşitli sosyolog ve felsefeciler de var. İçinde bulunduğumuz çağın ethos'u bu tarz bir tahayyülü beslemiyor. Tam tersine örneğin Castoriadis şöyle bir adlandırma kullanıyor “Anlamsızlığın yükselişi”, yani tamamen anlamsızlığın yükseldiği bir alandan bahsediyor. Fransızcada meşhur bir tekerleme vardır “Métro, boulot, dodo” diye, “Metroya binıyorum/İşe gidiyorum/İşten eve dönüyorum”, bir de Castoriadis buna şunu ekliyor “Métro, boulot, dodo, télé”, yani bir de televizyon. “Evden metroya, binıyorum, işe gidiyorum, bir de televizyon izliyorum”; genelde böyle temel sorunlardan bir tanesi de birey kültürünün aşırı yükseldiği ve bireyciliğin, yani tam anlamıyla moder-

nitedeki otonomi bağlamındaki bir individium, individu, yani bölünemez bir kavrayış olarak birey değil de bireycilik kültürünün kendisinin yükseldiği bir çağdayız, özellikle de ileri kapitalist ülkelerden üçüncü dünyaya doğru sıçrayan gene genel bir bireycilik ya da hazzın dolayımsızlığı fikri neredeyse ön planda. Çeşitli sosyologlar farklı farklı adlar verebiliyorlar, fakat gördüğümüz şey aslında bireyin dolaımsız haz talebi ve bireyin diğer talepleri tamamen tüm bu kamusal figürlerinin karşısında konumlanmaya başlıyor; bir kere çağın temel sosyolojik evrelerinden bir tanesi bu. Çoğu kez bireyin politizasyonu bile hazzın dolayımsızlığını kesintiye uğratan figürler üzerinden gelişebilmekte.

Hatta bakıldığında bireysel konformizmin talepleri özel alanı da, kamu alanını da daraltarak zaten genişletme yönünde bir talep geliştiriyor. Öyle ki meşhur bir reklam afişi vardı hatırlarsınız, “Ben öyle bir dünya hayal ediyorum ki evimden doğrudan alışveriş merkezine gideceğim bir dünya ...” benzeri bir şeyler yazıyordu. Düşünün ki kapalı bir mekânda yaşıyor özel alanında, özel alanını genişleten en önemli unsur arabası tabii ki çünkü araba da özel alanı dışarı doğru genişleten unsur ama artık arabaya da gitmek istemiyor, doğrudan özel alanından AVM’ye inmek isteği temel istek. Böyle bir konformizm talebinin had safhaya çıktığı ve normal sayıldığı ve hatta “yaşadık” demenin belki de en temel unsuru haline geliyor, lüks site içinde oturup içindeki AVM’ye gitmenin iyi bir yaşam kriteri olarak kabul edildiği bir çağa doğru gidiliyor. Bunun ortasında

bahsettiğimiz şu kavram o kadar zor ki: **özgürlük**. Çünkü özgürlüğü değer olarak değil de bir praksis olarak aldığımızda, yani bir etkinlik tavrı olarak aldığımızda onu zaten gerçekleşmesi kolay olmayan zor şeyler arasında görmek gerekmektedir. Ancak buna karşın, konformist eğri yükselirse - ekonomiyle birlikte tabii, bunların hepsini bir anda sıfıra çekebilir, hatta bunların hepsi anlamsızlaşabilir, zaten politik hissizleşme dediğimiz tabir tam böyle bir konformizm çağı içerisinde çıkıyor. Bir anda politik-olana ya da genel anlamda kamusal alana dair bir hissizleşme eğilimi de bu çağın içinde belirliyor.

Konformist açıdan baktığımızda karşımıza çıkan tablo şu: heteronom olsun, otonom olsun hep bir yasa figüründen bahsettik- fakat konformizm açısından yasa fikri zaten o kadar da gerekli değil, tam tersi zaten konformizmi besleyen şey sınırsızlık fikri; *ben* ve onun sınırsızlığı. Hatta zaten her şey olur, her şeye izin var, *anything goes* dedikleri o modernlik sonrası çağın genel mottosu da sınırsızlık vurgusunun had safhaya çıktığı bir ortam oluveriyor. Her şeye izin varsa, her şey olabilirse o zaman sınır ve yasa fikirleri bir anda anlamsız hale geliyor. Anlamsızlığın yükseldiği çağda, bireyin kendisinin, bu sınırsız ve dolayumsuz hazzı ile birtakım yabancılaşma süreçlerini tek başına aşması da mümkün olmuyor. Bireycilik her şeyin kriteri haline geldiğinde, tüm yasa ve dolayimler, dolayısıyla özgürlük bahsi de neredeyse imkânsız hale gelen bir unsura dönüşüyor.

Evrenselleştirilebilir ve evrenselleştirilemeyen değer

Şimdi o zaman otonomiden bahsettiğimiz ölçüde şundan bahsetmiyoruz: Otonomi deyince bir içerikten bahsetmiyoruz, yani genellikle tırnak içerisinde “Batı demokrasisi”nin bir uluslararası politika ögesi olarak demokrasiyi kullanma tarzı vardır, yani demokrasisi olmayanlara demokrasi götürmek: Bakın, bu bir içerik tanımıdır. Otonomi denince biz böyle bir içerik tanımından bahsetmiyoruz. Otonomi her şeyden önce, herhangi bir içerik tanımından önce var olan bir toplumdaki toplumsal tahayyüller açısından o değerlerim ve oluşturduğu pratiklerin otonom olup olmadığına dair bir sorgulama getiriyor. Otonomi, bir değer, herhangi bir kültürel rölativizm yapmadan diyelim, -bence kültürel rölativizm bahsi de önemli- bir değer evrenselleştirip evrenselleştirilemeyeceğini de sorar. Basit olarak diyelim ki *kendi değeri* diye rölativize ettiğimiz bir şeye izin var mı sorusuna şunu sorar: “Kızlar hava kararmadan önce evde olmalı ama erkekler serbest”; bunu meşru görebilir miyiz, otonom bir değer olarak sayabilir miyiz? Evrenselleştirilebiliyorsa ki bu evrenselleştirilemeyen bir değer olarak çıkıyor, çünkü her şeyden önce zaten kadın-erkek ayrımına yaslanıyor, o halde hayır yanıtı vermek gerekmektedir. Demek ki bu karşımıza otonom bir değer olarak çıkmıyor. O halde biz otonomiye herhangi bir değer içeriğinden ziyade bir praksis modalitesi olarak sunduğumuzda bu praksis modalitelerinin ne ölçüde genişletilebilir olduğu sorusu,

bizim için en kritik ve en zorunlu soru haline geliyor. Aynı zamanda bu nokta, liberal demokrasi kavramıyla bizi ayırıştıran bir nokta olarak da konumlanıyor.

Son kertede baktığımızda liberal demokrasi kendi dar tanımlarını, özellikle de sadece makro politik aygıt içerisindeki tanımlarını taşıyan bir şey. Hâlbuki biz otonomi pratiği denilince daha dipten ve derinden gelen birtakım toplumsal pratikleri de anlıyoruz ve içerik tanımlı verememizin en temel sebebi bu. İçinde bulunduğumuz çağın, ki bence artık modernlik sonrası da diyebiliriz buna, 21. yüzyılın henüz otonomi pratiğinin nasıl olacağına dair elimizde ciddi birtakım hazır kalıplar yok, yani bu oluşturulacak ve yapılacak bir şey. Yapıldıkça oluşacak bir şey. Hiçbir içerik tanımlı da bunu önceden gelip kendi rezervinin üstüne koyamaz.

O halde *otonomi bahsi kolektif otonomiye barındırdığı kadar bireysel otonomiye de hedefliyor ve içinde en azından minimum düzeyde aklî ve evrenselleştirilebilir olma ilkelelerini de taşımak zorunda*. Tabii bunun sonucu olarak otonom bir toplumun otonom bir politik deneyimi olur ya da en azından otonomi eğrisi biraz daha kuvvetli olur genel otonomi pratiğinin az olduğu toplumlara göre. Belki bu sınırsız meşruiyet ilkesinden bahsettiğimiz kadar herhalde şu fikirden de bahsetmemiz gerekiyor. Bu fikirden bahsederken yine Karl Popper'ın yaptığı o *açık toplum-kapalı toplum* gibi çok şabloncu bir ayrımı kastetmiyorum; kapan-

ma fikrinden bahsedeceğim: Bir toplumun kapanması, toplumsal değerler üzerine kapanma fikrinin ne ölçüde olup olmadığından da bahsetmek gerekiyor.

Toplumda kapanma ilk olarak şu şekilde olur sanırım: Toplum toplum yapan temel değerlerin arkasındaki meşruiyet ilkesinin sorgulanamaz hale gelmesi yani sorgulamanın kapatılması; tam olarak kapanma dediğimiz şey budur, yani bir meşruiyetin ve de alta duran ilkenin sorgulanabilirliği açısından değerlendirilmesi. Bence bu kapanma dediğimiz şeyin olup olmadığının yanıtının yattığı yer burasıdır.

Birey ve kolektivite ilişkisi

Biz bireyin iyiliğini hedeflerken, bireyi bu yüzden toplumla belirli bir zıtlık içerisinde düşünemiyoruz. Bireyin birey olma koşulları toplumsal mekanizmalar içerisinde geçiyor, bunları ayrıştırma imkânımız neredeyse yok. Burada tekrar tahayyül sorunu karşımıza çıkıyor. Bu çembere, tekrar ilk başta kurduğumuz otonomi bahsine baktığımızda, modernlik sonrası krizden bahsederken, bireyin belirli bir kolektivite, belirli bir topluluk içerisinde görünür kılınması ve kendini bir şekilde kamusal ya da toplumsal figürler karşısında var etmesi nedeniyle engellerin çıktığı bir toplum modeli karşımıza çıkıyor.

Bireyi öyle bir algılamaya başlıyoruz ki bireyin sanki kendisi toplumsallaşmış bir psyche değil. Bunu bir düálite

içerisinde düşünmek hatalı olacaktır. Zira bu düálite bireye tahayyül olarak sadece kendi yüceltimleri etrafında bir dünya resmi sunacaktır. Hakiki anlamda otonom süreçler kurulamayacak çerçeve bu resimden hareketle oluşmaya başlıyor.

Modernite projesi olarak otonomi ve otorite figürü

Şöyle ki sonuçta modernitenin otorite ile yasa ile olan ilişkisi otonom bir bahis açmaktadır. Hannah Arendt'in "Otorite" metninde René Char'dan alıntılıdığı gibi "bize kalan bu miras herhangi bir vasiyetnameye dayanmıyor" ("Notre héritage n'est précédé d'aucun testament "). Bir yandan gelenekten ve mirastan bahsediyor ama diğer yandan bu miras belirli saptanmış içerikle şimdinin üzerinden tahakküm kurmamakta. Moderniteye ilişkin bir takım düálitelerin eleştirisini yaparken onun otonom süreçleri kuran önemli bir tarihsel moment olmasını es geçemeyiz. Aslında modernitenin başardığı şey yeni olan karşısında geçmişin otoritesinin karabasan gibi çökmesinin önüne geçen bir otonomi modeli geliştirmiş olmasıydı.

Bu anlamda varolan otorite figürlerini sorgulama açısından modernleşme ve sekülerleşme süreci başarılı bir süreçtir. Bence en büyük sorun, sonrasında gelen, özellikle bugün konformizm çağı dediğimiz bu çağ içerisinde yaşanan

meşru bir otoritenin nasıl tesis edileceğiyle ilgili bir başarısızlıktır. Aslında ben gelenekle, özellikle de geleneğin dolaylımsız bir şekilde kendisini hali hazırda toplumda yer etmesiyle ilgili sorgulamasını olumlamak gerektiğini düşünüyorum. En azından geleneksel otoritenin artık yerinden edilmiş olması bizim için olumlu bir süreç olarak değerlendirilebilir. Fakat modernitenin bu başarısı, diğer başarısızlığını da hazırlayan bir şeydir.

Modernite ya da onun başarısızlığı otoriter söylemin, Adorno tabiriyle “otoriteryan” tavrın önünü açabiliyor. Otoriter ya da otoriteryen kişilikler sadece Doğu toplumlarında gelişmiyor. Bunu sadece Doğu-Batı şeklinde bir uluslararası ilişkiler denklemi yapar gibi ayrıştırmamız çok zor; bir yandan buradaki kurulamayan, tesis edilemeyen meşru otorite söylemi otoriter alana da bir boşluk bırakmış oluyor dolayısıyla. Bir de dediğim gibi bütün bu söylemler, yani **otoritenin aşırı kötü kullanımıyla ya da yanlış kullanımıyla, otoritesizlik** figürlerinin yan yana gittiği yerde temel bir tartışmayı; özgürlük ile otorite arasındaki meşru bir otorite ve hatta otonom pratikler arasındaki ilişkiyi görmemize de engel oluyor. Bu sanırım sıklıkla yapılan hatalardan bir tanesi. Durkheim, “Spinoza” metninde şunu söylüyor, “Özgürlük otoritenin kızıdır” diyor. Çok basit olarak baktığımızda birçok muhalif ve etkili gördüğümüz hareketin içerisinde mutlaka doğru bir otorite tesisi içine bilinerek ya da bilinmeden bir şekliyle bir yasa figürü yerleşmiş oluyor; bunu da gözden kaçırmamak gerekiyor.

Demokratik otorite bireyin kendisiyle, başkasıyla ve başkalarıyla ortak yaşamına olanak veren yasanın bireysel ve kolektif düzlemlerde sorgulanarak benimsenmesi ve uygulanmasıdır. Öyle bir şey ki herkesin otonom olmadığı bir iş yerinizi ya da okulunuzu da düşünebilirsiniz. Otonom yasa pratik edilmezse özgürlük de onun imkanı da hızla rafa kaldırılır.

Öncelikle işlerin yürümesi adına yasa olmazsa keyfiyet, çıkarıcılık hemen baskın gelecektir. Sonrasında durumu kontrol eden tahakküm mekanizmaları işleyecektir. Buradaki tahakkümün eleştirisi yapılırken özgürlük pratiğinden yana olduklarını söyleyenler çoğu kez kendilerinin nasıl bir icra gerçekleştireceklerini söylemezler ve bunu tahayyül etmezler. Yönetici çok baskıcı, çok otoriter ama sanki o olmasa çok güzel bir pratik gerçekleşecek o işyerinde, o toplulukta gibi bir algı çıkar bir anda. Özgürlük pratiğini tahayyül etmez yerine uzaktaki otorite figürlerinin eleştirisine yönelmektedir. Otoritenin kötü kullanımı aşırı eleştirilirse bu bize meşru otorite tesisi sorusu unutulabilir.

Uzaktaki kötü otoriteyi eleştirmek kolaydır ancak mesele bizim yaşamızın nasıl yapılacağı ve uygulanacağıyla ilgilidir. Eğer demokrasi pratiği talep ediliyorsa bu talebi bize en yakın alanlarda demokrasiyi uygulayarak geliştirmeye çalışmak gerekmektedir. Eğer demokrasi uzaklarda aranır ve kimse demokrat olmazsa, demokrasi adını verdiğimiz şey sadece uygulanmayan bir içerik tanımına dönüşecektir.

Ben o yüzden otoriteryan figürlere odaklanırken o otoriteryan figürlerin en minik çemberinden büyük çemberine doğru gidilmesinin daha sağlıklı olduğunu düşünüyorum, çünkü bakıldığında çoğu kez bizim yaşamımıza doğrudan etki eden o dar çemberlerdeki pratikler oluyor. O halde çağdaş otorite tesisinin imkanını kamusal bir düzlemde savunabildiğimiz kadar kamusal düzlemi kuran mikro alanların da oluşturulması gerektiği kanısındayım. Buradaki yeni biçimler geliştirirken, *paideia* meselesine hem bireyin birey olarak eğitimiyle, bireyin yurttaş olarak eğitiminin aslında koşutluk içerisinde gidebileceğini düşünüyorum ve bu otoriter zihniyetin yerinden edilmesi sadece x, y, z figürleriyle değil aslında genel bir toplumsal pratikle mümkün olduğu kanısındayım.

Burada bütün eleştiri figürlerimiz içerisinde karşımıza gelen şey şu oluyor: Hep ya çok aşırı bireyci özel alan fetişizmi ya da tam tersi otoriter bir fantazmanın içerisine yerleşme çabası içerisinde sıkışıp kalabiliyoruz. Özetle gerek ülkemiz özelinde gerekse dünya ölçeğinde aile, okul ve devlet gibi otorite figürleri yükselen aşırı-bireycilik karşısında yeniden konumlandırılma ihtiyacı hissetmektedirler. Bu durumda söz konusu olan ne “gelenekselci söylemin” yeniden inşasıdır ne de “sınırsız özgürlük” nosyonuna yapılacak vurgudur. XXI. yüzyıla dair asıl zorluk demokrasi değerlerine uygun meşru bir otoritenin nasıl tesis edilebileceğidir. Bu noktada şüphesiz yapılan en yaygın hata, mevcut kırılğanlık etrafında kendisini şu iki zıt konum etrafın-

da yeniden konumlandırmaktır: Ya otorite krizine verilen tepki her tür yasanın reddiyesi ile sonuçlanmaktadır ya da yasa bizzat otoriter bir fantazma tarafından askıya alınmaktadır. Bu konuşma yasanın gayrı-meşru kullanımına ya da yasadışılaşma karşı otorite krizini farklı bir şekilde ele almayı önermiştir. Ancak bu sayede aşırı-bireycilik ya da otoritarizmin ötesinde ihtimalleri düşünmenin mümkün olacağı bir praksisin önü açılabilceğı düşünölmektedir.

Değişik bir bahse geçmek istiyorum ama saatimiz de dolmuş, ne yapalım? Bir 20 dakika daha devam edeyim mi yoksa ara mı verelim?

Hüseyin Çakır: Bence ara verip, aradan sonra devam edip, sonra soru cevaplarla...

M. Ertan Kardeş: Tamam, öyle yapalım. Teşekkürler dinlediğiniz için.

Konuşma boyunca en çok faydalanılan metinler

Castoriadis, Cornelius. *L'institution imaginaire de la Société*. Paris: Éditions du Seuil, 1975.

— “La Montée de l'insignifiance”. *MI* içinde 82-102. *Les Carrefours du labyrinthe IV*. Éditions du Seuil, 1996. 82 - 102 s.

- “Stopper la montée de l’insignifiance”. *Le Monde Diplomatique*. Le numéro : Août, 1998.
- “L’époque du conformisme généralisé”. *MM* içinde 11-28. *Les Carrefours du labyrinthe III*. Éditions du Seuil, 2000.
- Kardeş, M.E. Aşırı-bireycilik ve otoritarizm ikileminin ötesinde eğitimde otorite sorunu, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 30. Sayı, 2015/1, 39-52.
- Kardeş, M.E. Labirentte Kesişen Yollar: Cornelius Castoriadis’in Politik Felsefesine bir Giriş, *Felsefi Düşün*, Nisan 2015, Sayı 4, 113-136.

Soru - Cevap

Hüseyin Çakır: Sunuma kaldığı yerden devam ettikten sonra ara vermeksizin 18:00'e kadar soru cevaplarda devam edeceğiz. İsterseniz soruları yazıp gönderebilirsiniz yöntem olarak öyle cevap verilir ya da genelde bizim toplantılarımızda yorumlu soruluyor.

Yrd. Doç. M. Ertan Kardeş: Soruları yorumlu soralım, çünkü arada konuştuk, sunuma devam etmektense biraz daha somut talepler ya da kafada varsa yorumları alıp onun üzerinden devam edelim.

Kadın Katılımcı: Modernizm sonrası dönemde bireyin ön plana çıkmasından söz ettiniz. Ben bu bireyin ön plana çıkması durumunu yeni liberalizm ortamındaki yeni kapitalist dönemde tek kutuplu dünyada özellikle model olarak önerildiğini düşünüyorum, çünkü kapitalist sistem bize ihtiyaçlarımızın çok ötesinde üretim yapıyor, bu üretilenleri çarkların devam etmesi için satmak zorunda. Onun için toplumda belli değerler üzerinden ihtiyacı olmadığı ürünleri satın almaya yönlendirmesi gerekiyor toplumu. Hatta

bu satın alma durumu bizim birçok insani değerlerimizi, toplum içerisinde birbirimizle olan ilişkilerimizde de bugün gördüğümüz gibi çok sorunlara neden oluyor; böyle mi bakıyorsunuz diye sormak istedim, siz de katılır mısınız?

Yrd. Doç. M. Ertan Kardeş: Teşekkür ederim. Birey ile bireyciliği ayırıştırırsak büyük ölçüde katılabilirim bu fikre. Çünkü herhalde birey fikri hep kendine yetme, tam olma, kendini gerçekleştirme süreçlerini taşıyor. Halbuki bu bireycilik ve konformizm çağı tamamen ekonomi-politik ve bunun karşılığı olan neoliberal politikalarla ve işte aynı zamanda şu anki üretim biçimleriyle alakalı.

Bir kere şu soruyu unuttuğumuzu varsayabiliriz, bizim ihtiyacımız olan şey tüketimle sorunuyla ilgili. İhtiyaçlar dediğimizde, “ihtiyaç” dediğimiz şeyin herhalde artık sınırının da kalmadığının farkındayız. Hiçbir tüketime, hiçbir toplumdaki ya da marketteki metayı hangi ihtiyaca göre aldığımızı tanımlayacak ve bunu net bir şekilde söyleyecek durumda değiliz. Mesela bazılarına göre iPhone bir ihtiyaç, artık bunu değiştiremeyiz ama banal bir işlevcilik teorisi vardır ya, “ihtiyaçlarını tamamlayacak sonra kendisini gerçekleştirecek”. *İhtiyaç dediğimiz şeyin sınırları kalmadı ve bu tamamen artık pazarın taleplerine göre şekilleniyor.*

Pazarın ihtiyaçlarını talep ettiren bir algı var, bütün her şey bunun etrafında, tabii bunun dışına çıkmak ilk etapta mümkün değil gibi görünüyor, fakat birtakım zorunlu noktalar da var. İnsanın en azından düşündüğünde, üzerine baktı-

ğında ya da kendi yaşamındaki yabancılaşmayı sezdiğinde kamusal bir varlık olmadığımızı ya da toplumsallığımızın aşıldığı bir dönem içerisinde bir şeylerin yanlış gittiğini fark eden durumdayız; en azından pratik bize bir şeylerin yanlış gittiğini de gösteriyor, yani bunun sırf bilincinde olmak gerekmez gerekmez. Birtakım sezgilerle ya da basit duyumsamalarla yaşayacağımız bir şekilde, insanlar kamusal ve toplumsal varlık olma hallerini kaybettikçe bence bu yabancılaşmayı hissediyorlar ama sadece bunun hangi kanala, nasıl dönüşeceğini ya da bunun nasıl engellenebileceğine dair birtakım stratejilerimiz zayıflıyor. Bugünkü gereklilik sorununu belki bu şekilde değerlendirebiliriz ya da artık tamamen havlu atıyoruz, zor gerçekleştirdiğimiz bireyci hazzın talepleri dışında bir şey istemiyoruz, o zaman gerçekleşmiş sayıyoruz ama bu da bir yanılsama, çünkü onun da bir limiti yok. Sahiden gerçekleştiğinde o dolayumsuz hazzı, talepleri o zaman ne yapacağız, o zaman bizi nasıl bir yaşam bekliyor sorusu tam olarak karşılığını veremeyeceğimiz bir soru.

Kadın Katılımcı devamla: Pardon, başkasının söz hakkını almak istemem ama size katkıda bulunmak için bu bireyin kendine hayran bırakılma modeli, otoriterliğin de kendisini tetikliyor gibi düşündüm, siz konuşurken. Birey olduğumuz zaman diğerleriyle birlikte yaşadığımızı unutmaya başlıyoruz, kendimize o kadar dönmeye başlıyoruz ki bu da tam başlangıç noktası oluyor.

Yrd. Doç. M. Ertan Kardeş: Tabii, şunu bir kez daha söyleyeyim: Biz birey olmaya çalışacağız ama bireyci zihne sahip olduğumuz andan itibaren de otoriterliğin bir kapısı da açılıyor - aslında bir nevi Narkissos gibi: Kendimize baktığımız yerde o otoriter imgeyi de tekrar canlandıran bir kapıyı açık bırakmış oluyoruz.

Erkek Katılımcı: Sorumun hacminin farkındayım, bu anlamda tüketici bir cevaptan ziyade sizin için anlamını soruyorum. Otonomi üzerinde duruşunuza binaen, Kant'ı da hatırdı tutarak sizin şemanızda ahlak- yasası ile hukuk- yasası ve diğer toplumsal kontrolde işlev gören yasalar arasındaki fark nedir?

Yrd. Doç.M. Ertan Kardeş: Kantçı bir otonomi fikrine hiç de sahip olduğumu sanmıyorum, en azından bizim beslendiğimiz 20. yüzyıl düşünürlerine baktığımızda başta Cornelius Castoriadis gibi isimlere olmak üzere, onlardaki Kantçılık boyutu ciddiye zayıf. Onlardaki Kant'ın algısına, karşı bir algı vardı bence ve denilebilir ki Hegel'in hukuk felsefesinin ilkelerinde Kant'a yaptığı eleştiriyi hatırlayacak olursak, Kant'ın belki de bu bildiğimiz *Ahlak Metafizikinin Temelleri* (Grundlegung zur Metaphysik der Sitten) kitabındaki ahlak ve hukuk ilişkisinden ziyade biraz daha Hegel süzgecinden geçmiş, belki *Ahlak Metafizigi 2*deki (Die Metaphysik der Sitten) Kant, yani biraz daha hukuku öne koyan Kant'ı öne çıkarırsak ki bu biraz aşırı ya da ekstrem bir Kant okuması oluyor. Son zamanlarda Kant'ı Hegel'e bu

bağlamda yakınlaştıran okumalar var. Ama bunların genellikle bilinen Kant okumaları olmadığını varsayarsak, evet Kantçı hukuk imgesine bu anlamda daha karşı çıkılıyor, bilindik anlamda en azından sizin kürsünüzdeki Kantçılığa evet, daha somut olarak karşı durduğumu söyleyebilirim. Çünkü Hegel'in izlediği hat hem Rousseau kaynağından hareketle hem de kendi geliştirdiği bağlama daha politik hukuk hakkı diyebiliriz.

Hegel Moralit t ile Sittlichkeit arasında çok somut bir ayrım yapıyor; bu Türkçeye  znel *ahlakilik*, nesnel *ahlakilik* (etik yaşam) diye de çevriliyor, *t rellik* diye de çevriliyor. En azından iki tane moralite, iki tane ahlakilik modeli arasında Hegel bir ayrıma gidiyor ve bu çerçevede Kant'ınkisi öyle varsayılıyor ki – yle varsayılıyor ki diyorum, çünkü onu bu şekilde varsaymanayan Kant okumaları da var- Kant sanki birey ahlakının otonomisine daha çok önem veren bir algıda çıkıyor ki bu *Ahlak Metafiziği*'ni okumadığımızı düşünürsek, buna karşı Hegel de bireyin birey olma koşullarını ya da bireyin yurttaş olma koşullarını ya da ailenin ve bir bütün olarak sivil toplumun var olma koşullarının yegane unsurunun politik yapı olduğunu, yani devlet olduğunu söylüyor. Devleti politik kerte olarak değerlendirirsek, devlet aslında bütün bu varoluşların bütün bu moralitenin diyelim, nesnel ahlakiliğin –bunu bir çeviriye göre de *etik yaşam* diye çeviriyorlar; ben yeni yazdığım makalede etik yaşam diye kullandım bunu- etik yaşamın mümkün kılınmasını sağlayan şey, son kertede Hegel'e göre politik alan.

Bütün bu o yüzden ahlak-hukuk ayırımından, hukuku da politik olandan ayıştırmaktansa, ben daha Carl Schmitt-Hegel’ci bir hattı tercih ediyorum, yani etik yaşamın kaynağını özel olarak politik kaynaklardan ayırmama yönünde bir hat tercih ediyorum diyebilirim.

Erkek Katılımcı devamla: Bu bağlamda özgürlük bahsinde daha önce söylediklerinizle daha ziyade pozitif özgürlük oluyor herhalde değil mi?

Yrd. Doç. M. Ertan Kardeş: Evet, işte yine o ayrımı yaparsak. Sonuçta, orada bir değer bahsi giriyor, değerler çatışması sorunu giriyor ve ben özgürlüğü illa ki değer bahsine götürerek tartışmamak gerektiğini düşünüyorum; bu biraz da Anglosakson dünyanın kendi tasarımları. Burada kavramsal çizgi olarak daha kıtali bir çizgi kullanmak gerekti, en azından ben öyle yapıyorum diyeyim.

Erkek Katılımcı: Burada anlatılanlar içerisinde şu iki noktanın eksik olduğunu, yeterince vurgulanmadığını düşünüyorum. Birincisi özgürlük kavramı: Yani bizim farklı bir şeyi tahayyül edebilmemiz için bazı parametrelere ihtiyacımız var: bugünkü dünyadaki yaşamdan memnun değiliz, verilen tepkilerden memnun değiliz. Bizim yapmaya çalıştığımız şeyler bir şekilde yanlış oluyor ama neye göre biz bir şeyler yapacağız? Özgürlük dediğimiz şey nedir, insan nasıl bir varlıktır ki buna uygun bir yaşamı yavaş yavaş inşa etmeye başlayalım. Burada belki de Sokrates’in *iyi* kavramına, insan kavramından, Spinoza’nın kavramlarından ha-

rekette bir kalkış noktası oluşturabiliriz gibi düşünüyorum. İkinci bir eksik nokta da: İnsan kolektif bir varlık mıdır yoksa tek başına yaşayabilen bir varlık mıdır? İnsan doğası –doğa sözcüğü çok tartışmalı ama insanın temel özellikleri nedir? İnsan ancak başkalarıyla birlikte mi mutlu olabilir? Kendi başına mutluluk kaçınılmaz mıdır? Şimdi bu alanları biraz sorguladığımız zaman belki de sanki tablo biraz daha yerine oturur gibi geliyor bana.

İkinci dokunmak istediğim şey ise *araç-amaç* meselesinden bahsettiniz; bence bu çok kilit bir kavramdı. Eğer bir özgürlük düşünüyorsak bunu mutlaka atacağımız her adımda hayata geçirmeliyiz, yani bizim bütün araçlarımız, eylemlerimiz, örgütlenmelerimiz söylediğimiz-hedeflediğimiz şeyi içermelidir. Bu çok zor bir şey, gerçekten çok zor, buna kesinlikle katılıyorum, yani eğer bunu içermiyorsa bizim bütün iddiamız, hatta savunduğumuz özgürlüğü anladığımız bile tartışmalıdır. Ancak bu şunu gerektirir, yani ailede, okulda, insan ilişkilerinde, arkadaşlık ilişkilerinde, karşı cinsle ilişkilerde, her şeyde inanılmaz bir sorgulama, devasa bir sorgulama gerektiriyor ki ancak o zaman siz bunun pratiklerini üretebilirsiniz.

Böyle bir sorgulama Türkiye gibi bir yerde örneğin nasıl olabilir, mümkün müdür? Bu sorgulama nasıl mümkün olabilir, belki bu konuda kafa yormak, bir parça önümüzü açabilir diye düşünüyorum. Onun dışında bu konferansta zenginleştirici çok şey var, ben teşekkür etmek istiyorum konuşmanız için.

Yrd. Doç. M. Ertan Kardeş: Şöyle bir bahisle başlayalım, politikanın tanımı gereği ki, siyaset demediğimi de fark etmişsinizdir bu şekilde, farklı etimolojik referanslardan dolayı. Politikanın amacı mutluluk mudur diye sorduğumuzda, politikanın amacını genellikle mutluluk olarak tanımlayamayız. Mutluluk daha çok bizim özel alan sorunlarıyla ölçebileceğimiz bir alandır. Politikanın amacı özgürlüktür diyebiliriz. Bu çerçevede baktığımızda özgürlük ve belirlenimler dersek daha da zor bir denklemin içine giriyoruz, peki bu belirlenimler, bir nevi determinasyonlar ne olacak?

İlk başta bu çağdaş devlet figürleri belki dünya tarihindeki en baskıcı, görünmez iktidar mekanizmalarını üreten devletler bugünkü büyük devletler ya da ulus devlet sonrası oluşan yapı. Antonio Negri'nin *İmparatorlukta* öngördüğü gibi tam anlamıyla kalkmadı, hatta daha kuvvetlenerek, üzerindeki sorumluluğu da atarak devam etti, en azından yurttaşlar alanına karşı sorumlu olduğu yüklerden de kurtularak daha da baskıcı bir model olarak karşımıza çıktı. O zaman burada tanım olarak zor bir durum çıkıyor, en azından çelişkili bir durum çıkıyor. Bir yandan dedik ki politikanın amacı mutluluk değil, özgürlük, diğer yandan da içinde bulunduğumuz çağın devlet aygıtları en baskıcı aygıtlar, yani bir yandan belirlenimler açısından da en zor tarihsel momentlerden bir tanesi, çünkü gerçekten denetim mekanizmaları ki bu görünmez denetim mekanizmaları daha fazla; en azından Foucault'cu tanımlarla gittiğimizde. Bu bizim özgürlük pratiğimizin aslında ne kadar zor bir

noktaya sıkıştığını gösteriyor, çünkü özgürlük bahsini değer olarak açtığımızda çok güzel, hep özgürlüğü överiz, ama bunu pratik etmek konusunda ciddi anlamda kamu alanı açısından bir daralma söz konusu.

Ben daha çok bu çerçevede 21. yüzyılda, içinde bulunduğumuz çağdaki süreci 16. yüzyıla Machiavelli'nin çağına benzetiyorum. Machiavelli'nin *Prens*'ine, *Söylevler*'ine tekrar bakacak ya da gözünüzün önüne getirecek olursanız, aslında Machiavelli neredeyse normatif hiçbir şeyden bahsetmiyor, sadece betimlemeye dayalı olup biten bir şeylerden bahsediyor. Bir anda şunu görüyoruz: Machiavelli eski meşruiyet, eski meşruluk algısına göre bir politik alandan bahsetmiyor bize, hatta politika kavramı bile yok. Machiavelli'de karşımıza çıkan ama diğer taraftan bir Hobbes gibi, bir modern alanın, modern devletin sorunlarının ne olduğunu anlatan bir yapı da çizmiyor. Aslında içinde bulunduğumuz çağ böyle bir çağ; bir yandan yoğun bir güvenlikçilik ideolojisi altında yaşıyoruz, diğer yandan da yaptığımız politika tanımını gereği neredeyse o politikanın gerçekleşmeyeceğine dair de beraberinde götürdüğümüz bir tanım var.

Demek zorlu taraflardan bir tanesi bizim buradaki en azından yeni kuruluş süreçleriyle ilgili realist öğeleri de mutlaka bu politik söyleminin içerisine, en azından özgürlük söyleminin içine katmamız gerekiyor. *Schmitt'le birlikte Schmitt'e karşı* kitabımda yapmaya çalıştığım şeylerden bir

tanesi bu. Genellikle bakıldığında Schmitt'in de 20. yüzyıldaki okullara, yani bu sırf 1970'li yıllara özgü değil, 1990'lı yıllarda bugün hâlâ geçerli, ciddi bir sol tandanslı okuru var, yani Giorgio Agamben'lerden, Negri'lerden tutun çok geniş bir skalada hem de dünya coğrafyası üzerinde çok geniş bir okur kitlesi var, üzerine yazılanlara bakılınca. Buradan şunu söylemeye çalışıyorum, Schmitt gibi bir düşünürün en azından realizmi bizim için çok yol açıcı, yani Schmitt, bugünkü somut dünyada olup biten reel politik denklemleri gerçekten kavramıyla, kavramsal altyapısıyla, en azından somut görüngüleriyle değil daha somut olarak kavramsal mekanizmalarıyla ortaya koyar. Ben bu tarz bir belirlenim alanının özgürlük praksisinin göz önünde bulundurulması gereken unsurlar arasında olduğunu düşünüyorum, en azından bir realist payı mutlaka özgürlük söyleminin içerisine yerleştirmemiz gerekiyor yoksa çok afaki, uzaktan, flu birtakım diskurlar üreteceğiz. Hatta sadece fikir kulübü olmuş olacağız ama öyle bir fikir kulübü ki dışarıya karşı da bir yandan ayrımlar üretebilecek, bir nevi prestijli fikir kulüplerine dönüşme riski var, özgürlük söylemlerinin; genellikle Türkiye'de son zamanlarda görebildiğimiz unsurlardan bir tanesi.

O halde ikinci kritik soruyu soralım, mutluluk-özgürlük diyalektiği, yani sizin sorduğunuz ikinci soruya yanıt olarak. Bir parça heteronomiyi o zaman kabul mu edelim? Bir parça heteronomiyi kabul etmeden de hayat sürmez mi diyelim? Madem ki politika bir özgürlük pratiği aynı zamanda ve zor-

lu bir pratik, demek ki her türlü heteronomiye mutlaka karşı da gelmek gerekiyor. Bu karşı gelme reaksiyoner bir tavır içerisinde olmak zorunda değil, bunu tamamen ürettiğimiz somut yaşam pratikleri içinde ancak geliştirebiliriz. O zaman ikinci bir denklem de karşımıza geliyor, kurulan iktidarla, kurucu iktidarla kurulmuş iktidar arasında ya da kurucu süreçlerle kurulmuş süreçler arasındaki denklem nasıl olacak? Bu esas bizi ilgilendiren unsurlardan bir tanesi, çünkü öyle bir bugünün çağının devleti öyle bir kapanmacı devlet algısı ki bütün toplumlar için geçerli neredeyse bu, çünkü bence eskisinden çok daha kuvvetli bir devlet yapısı içine giriyor bugünün devletleri. Burada heteronomi neredeyse temel ilke gibi bir şey, neredeyse kendi üstüne kapanmış bütün kurulu kurucu iktidar üzerine kurulmuş bir iktidar yapısı. İşte bu, aslında buradaki esnetmelerin ne ölçüde yapılabilirliği ya da bu kapanmaların ne ölçüde engellenebileceği bir sorun ve en azından bugünün çağının imgesi de biraz felaketimsi imge olabilir ama çok da bunların nasıl aşılabileceğine dair iyi bir pratik de sunmadı şu ana kadar.

O yüzden Machiavelli'nin çağındaki gibiyiz diyorum, çünkü tam olarak görebileceğimiz şeyler yok. Fakat şunu söyleyebiliriz, herhalde bugünkü jargonlarımız, bugünkü politikaya ilişkin gramerimizle anlaşılamayacak bir şeyler olacak, belki 21. yüzyılın sonunda veya bir sonraki çağda bugünün politik jargonlarının tam olarak dile getirmedeği yeni bir çağ gelebilir kanısındayım; aslında felaketimsi bir çağın ortasındayız.

Erkek Katılımcı: Bu noktadan itibaren bir şey sormak istiyorum, bu *bilen öznenin* durumuyla ilgili, yani başkaları hakkında, başkalarının durumunun nasıl olacağını, neyin iyi neyin kötü olduğunu *bilen özne*.

Bütün bu bürokratik, kamu yapılanmasında sürekli temsil edilen haline getirilen bu mekân kavramı: Şehir, doğa, cansızların katılım hakkı meselesini gündeme getirmek. Burada bir çıkış yolu olabilir belki ama ben geniş olarak üniversite kavramından hareketle bunu sormak istiyorum, çünkü bilim itaat bekleyen bir şey gibi gösteriliyor kimi zamanlar siyasetçinin yaptığı yanlış, bilimsel olarak doğrusu bu.

Oysaki bilim sürekli deneysellik içinde keşiflere dayanan, sürekli enerji üreten bir şeydir ama mesela Türkiye’de bunun kapalı hale geldiğini görüyoruz. Doğrusunu açıklıyor meslek insanları, mesela doğrusunu biliyorlar, yanlış diyorlar, yani buradaki bilim kavramını ve bunun üretildiği üniversite kavramı üzerinden bu özgürlükler meselesini nasıl tartışabiliriz?

Yrd. Doç. M. Ertan Kardeş: “İstanbul Felsefe Konuşmaları (İFK)” yaptık, sanıyorum beşincisiydi. Genelde üniversite, zaten Batılı bir kavram olarak üniversite diyelim, iki tane ana temel tandans üzerinden geliyor; bir tanesi bilgi odaklı üniversite, yani bilgelerin, ustaların olduğu bir üniversite, bu daha çok eski üniversite yapısı, yani hoca diyebiliriz magister, bilginin neredeyse mutlak sahibi ve bunun altın-

da zaten var olan bilgiyi öğrenmek üzere gelen çırakları var. Eski üniversite yapısı bu şekilde.

Şimdi bunun yanında Batı'da özellikle Magna Carta Universitatum'la birlikte, yani 1980'li yılların sonunda, bugün Bologna süreci diye bildiğimiz süreci de açan şekilde gelen yeni bir üniversite yapısı gelişmeye başlıyor, bu da performans odaklı üniversite. Batı'daki temel tartışma bilgi odaklı üniversite ile performans odaklı üniversitenin çatışması şeklinde işliyor, bu iki tane temel odak var. Özellikle burada görebildiğimiz kadarıyla sosyal bilimler ve felsefenin özel bir konumu var, çünkü bu her ikisinin finansmanı İngiltere'nin başta olduğu kıta Avrupa'sı ve Amerika Birleşik Devletleri'ne kalmış durumda şu an dünyada.

Dünyanın birçok yerinde İngiltere de başta olmak üzere felsefe ve insan bilimleri bölümleri kapatılıyor. Demek üniversitenin çözülmesini anlamak için özel olarak insan bilimleri ve felsefe eğitimi dünyada ne durumda diye sormalıyız? Batı'daki temel tartışma bu; bilgi odaklı üniversite ile performans odaklı üniversite arasında bir gerilim var, bütün çelişkileri buradan yaşıyoruz. Şimdi bence Türkiye'deki esas sorun tüm bu son zamanlardaki politik gerilimlerin de ötesinde, bunun altını çizmek istiyorum. Türkiye'deki üniversitelerin sorunu, üniversitelerin asli kaygısı bizzat üniversiteyi oluşturan hocaları tarafından bence en asli sıkıntısı asla bilimle ilgili bir kaygının birinci sırasında olamaması, o nedenle (yüzden olumsuz anlamlar içindir) bunu Türkiye tarihinin tamamına yayarak okumak lazım.

Üniversiteyle ilgili kaygılar genellikle hocaların birinci sırasında değil, bu bence birinci sıkıntı. dolayısıyla Türk üniversitesinin kavgası genellikle bilgi odaklı ya da performans odaklı üniversite arasında olmuyor. Türk üniversitesi genellikle bir şekliyle bürokrasinin kaygılarını kendi kaygısı yapan bir üniversite, bu sıkıntıların başlıcası daha doğrusu kaynağı ve bu da üniversitelerde bilimsel odağı biraz daha ikincil ya da üçüncül sıraya iten bir üniversite anlayışının en başta hocalarda olmasına neden oluyor, bence bu ilk hocalardan yola çıkıyor.

Ben biraz daha altta üretilen dinamiklerden bakma taraftarıyım, çünkü uzun süredir üniversitenin hem öğrenci hem hoca olarak da içindeyim. Genellikle dışarıdan gelen müdahaleler kadar içerideki pratikler de beni daha çok rahatsız ediyor, mesela bilimsel kaygılarının daha düşük olması gibi. Böyle bakıldığında bir ikinci fenomen var bu bürokratikleşme meselesinin içine sızan, o da yeni kurulan, adı “vakıf üniversitesi” olan sözde vakıf üniversitelerinde prekerleşme, yani geçici işçi statüsünde çalıştırılan çok ciddi bir “akademik personel” tırnak içinde, zaten onlar personel demeyi tercih ediyor. Bu prekerleşme fenomeni ile bürokratikleşme fenomeni birbirine yaklaştırmaya başladı, bence esas sıkıntı bu, esas üniversitenin sorunu da bu bizde ve esas şeyi bu benim görebildiğim kadarıyla.

Buna karşı da önerebileceğimiz şey, Jacques Derrida “Kosulsuz Üniversite” diye bir metin yazıyor 2001 yılında, Stan-

ford Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşma. Bu tarz muhalif konuşmaların çoğu da Amerikan üniversitelerinde gerçekleşiyor. En son Étienne Balibar'ın Welles Library'de yaptığı o medenilik konuşmasında olduğu gibi.

Derrida ilginç bir şey söylüyor. Üniversitenin koşulsuz talep ettiği özellikleri sayıyor, evet bir kere ifade edebilme hürriyetinden ve birtakım koşulsuz olması gereken şeylerden, örneğin piyasanın üniversiteyi sıkıştırmasına karşı bir şekilde üniversitenin üniversite denilince hep dünyada ortak olarak savunulan, herkesin kabul edebileceği, tartışmasız kabul ettiğimiz otonomisi gibi değerleri var. Fakat Derrida bunun altında şunları da söylüyor: “Koşulsuz üniversite” demek, “Koşulsuz bir üniversite talebinde bulunmak aynı zamanda arka planında bakıldığında birtakım eskimiş figürlerden de vazgeçmek, üniversiteden bu figürleri uzaklaştırmak anlamına da geliyor.” Nedir mesela bu? Örneğin ulus devletin kuruluş çağına ait kadir-i mutlak hoca figürü, mesela hocanın oradaki yarattığı aura, eğer o bilimden ya da kendi oluşturduğu araştırmasının dışında yarattığı bir bilimsel aura ya da bu tarz işte eskimiş, aşırı otoriter fantazminin üniversitelerde yeniden canlanması. Derrida bir yandan bunların da devrini doldurduğunu ve orada çok net bir şekilde söylüyor. Belli ki çağ bize yeni bir üniversite biçimi, yeni bir üniversite oluşturuyor. Artık eski tarzları hâlâ savunarak da, asla sürmeyecek şeyleri savunarak da bu koşulsuzluk talebini kuramayız.

Ben özetle evet, biraz daha araştırma odaklı kaygısı olan hocalarla daha iyi bir üniversite olacağını düşünüyorum, benim düşüncem bu yönde özgürlük bahsi bağlamında.

Şöyle diyelim, Durkheim'in Spinoza yazısından alıntıladık: Dedik ki "Özgürlük, otoritenin kızıdır", bir nevi Spinoza özgürlüğü "a"da değil, "z"de gerçekleşen bir şey olarak görür. Özgürlüğü dolayimsızca gelen bir şey olarak değil, hep en sonra çıkan zor bir hamlenin sonucu olarak düşünmüştü. Ben de meseleye biraz böyle bakıyorum. Özgürlük inşa edilecek zor bir süreç. Hemen dolayimsızca yanı başımızda bekleyen bir değer değil.

Erkek Katılımcı: Sizin de konuşmanızda atıf yaptığınız HannahArendt'in "Otorite Nedir" makalesinde önemli klasik metinlerde çok sık rastladığımız bir tablo var, otoriteyi anlatırken hasta-doktor ilişkisi ya da işte kaptan-gemici ya da hoca-öğrenci.. ki, Arendt bu makalesinde otoriteyi anlatırken de olumsuz bir şey olarak anlatması, "zaten hastanın doktorla olan ilişkisinde de doktorun bilgisine duyulan bir dram vardır, o hiyerarşi bu bilgi ile biraz da oluşur" diyor. Bu bağlamda üniversitenin belki bilgi üretmeye devam eden bir yer olması münasebetiyle aynı rolü sürdürebilmesi mümkün, sizin söylediğinizden anladığım; bu işin bir tarafı. İkinci bir tarafı da şu karizmatik otorite, kavramsal-laştırdığımızı aklımızda tutarsak, olumsuz anlamdaki bir bu otorite figürleri bu ihtiyacı karşılayabilir mi?

Yrd. Doç. M. Ertan Kardeş: Bilgi karşısında hoca veya oradaki tıp hekimi olsun hastaya göre bilgiyle olan ilişkisi anlamında aslen hasta konumundaki kişiden ya da öğrenciden daha fazla bilgili şüphesiz. Otoritenin doğal ağırlığı onun bilgisinden kaynaklı. Hocanın da, hekimin de –hekim ve hâkim aynı köklerden geliyor- kendisinin de karşısında sorumlu olduğu başka bir otorite var, o da mesela felsefe hocasıysa, evet felsefenin alanına ilişkin ya da tıpsa tıp bilgisine karşı tıbbın bütünlüklü bilgisi karşısında onun bilgisi az kalacak.

Buradaki otorite ilişki tiplerinin kısmiliğini ve özellikle bu çağın parçalı bilgi üretme tarzından dolayı kısmiliğini kabul etmemiz lazım.

Bir kere bu fantazmadan o yüzden vazgeçiyoruz, mutlak bilgi fantazmasından, çünkü her zaman bizim bilgimiz görece, kısmi ya da parçalı olarak daha bir otorite kaynağı oluşturabilir: Çünkü bilginin üretimi ile ilgili tıpkı 16. yüzyıldaki Rabelais metninde olduğu gibi elimizde şu 2 bin kitabı okursam, bütün insanlık tarihinin elde ettiği birikimi yakalayacaksın dediğimiz bir tarz yok. Bu sıkıntılardan bir tanesi, çünkü çağın bilgi üretme biçimi tam da demin hocamın da bahsettiği neofordist üretim biçimiyle çok odaklı, bu bilgi üretilme koşulu. Belki ben başka bir noktaya, karizmatik otorite ve sonuçta var olan boşluğa geliyorum, burada bir şüphe yok, bunda sanıyorum herkes hemfikir olmuş durumda. Benim daha ilgi çeken bu siya-

set biliminin bazı kavramlarının artık çağı anlatmaktansa özellikle, genellikle bu kavramlar belirli, somut bir durum için özel olarak üretiliyor. Daha sonrasında bunlar kullanılmaya devam ediyor ama bu kavramlarda ciddi bir aşınma da var. Örneğin siyaset bilimindeki otoriterle-totaliter arasındaki ayrım tamamen bence 20. yüzyıla ait bir kavram. Eğer Soğuk Savaş durumuna ait kavramları kullanacaksak, var olan, yepyeni olan durumları nasıl algılayacağız? Bu otoritarizm-totalitarizm kavramlarında bunların diplomatik bir unsur olarak uluslararası ilişkiler içine yerleşmesinde evet birtakım işlevler var ama biz yeni bir meseleyi ele aldığımızda, örneğin Berlusconi'nin son iktidar dönemindeki tarzını ele aldığımızda bu gerçekten ikisine de sığmıyor.

Tam da bu yeni olan şeyleri anlamakta zorlandığımız bir kavramsal dağarcığımız da var. Belki bu kavramsal dağarcığa karşı bir uyanıklık da akademinin görevleri arasında, yani durumu, şeyleri adıyla çağırarak belki durumu anlatmak gerekiyor, çünkü kavramlar çoğu kez yeni olanı ya da çok yepyeni, hiç olmamış olanı kavramakta, anlamakta zorluk çekiyor. Bu belki, klasik anlamda otoritarizm-totalitarizm ayrımlarından da belki vazgeçmek gerekiyor diyebilirim, yeni bir kavramsal dağarcık da gerekiyor.

Kadir Altıntaş: Konuşmanızın başına dönmek istiyorum, orada özgürlüğün politikadaki karşılığı olarak otonomiye ele aldınız ve otonominin buna karşıt veya alternatif olarak heteronomiyi ele aldınız. Otonomiye düşündüğümüz-

de özellikle günümüzde olan biten güncel olaylarla ilgili Türkiye’de yaşanan sıkıntıların bu durumla çok ilgili-ilişkili olduğunu düşünüyorum. İnsanların otonom olarak kendi yasalarını veya içerisinde yaşadıkları toplumda kendilerini belirlemelerini, kendi yaşam tarzlarını ortaya koymaları ve gerçekleştirmelerinin davasını göttüklerini düşünüyorum.

Bu anlamda sormak istediğim soru. Bir otorite olarak bir kurtarıcı adam gerekir mi? Kantçı anlamda şöyle bir süreç mi gerekiyor: insanların eğitime dayanan, eğitim döneminde otonom olmaları ve kendi hayatlarını kendilerinin yönlendirmeleri ve kendilerini gerçekleştirmeleri. Yoksa tam tersine mesela Paris Komünü’nde olduğu şekilde bir kurtarıcı mı gerekiyor bu devrimin gerçekleşebilmesi için?

Yrd. Doç. M. Ertan Kardeş: Paideia’dan belki bu yüzden bahsettim, çünkü paideia dediğimiz gibi hem eğitim anlamında bir bireyin serpilmesini anlatıyor -bunun için belki eğitimden ziyade bireyin serpilmesi tabirini de kullanabiliriz-, aynı zamanda bir topluluk içerisinde yurttaş olmayı öğrenme sürecidir. Bunlar koşutluk içerisinde kavrayabileceğimiz unsurlar.

Ben, otonom süreçlerde liderlerin çıkabileceğini, birtakım liderlik figürlerinin zorunlu olarak olabileceğini düşünüyorum, buna bir engel yok. Bazen gerçekten birçok çocuk grubunda da bunu özellikle anaokulu hocalığı yapanlar da fark etmiştir, evet gerçekten 10 kişilik bir grupta bir anda diyelim lego yapıyor, birisinin yaptığı model daha belir-

leyici oluyor bir anda. İnsan toplulukları lider çıkarmaya müsait, böyle bir eğilim var.

Ama biz burada farklı bir süreçten bahsediyoruz. Birisinin diğerinden daha baskın olabileceği fikrine karşın otonom süreçlerin tamamen ortadan kaldırıldığı bir halden bahsediyoruz, “Ben bilmem o bilir, ben bilmem beyim bilir, o ne derse o” bu tarz figürler toplumda çok yaygın oldukça; bir kere iki taraftan bir tanesinin tam özne olamadığı bir süreçten bahsediyoruz. Bir kere özne olma halleri eksik: Süreci geçtim, zaten süreç başlamamış, özne olmayla ilgili talep yok, o bireysel ya da kişisel serpilmeyle ilgili birtakım gelişme-dinamikler eksik. Böyle bir yapı içerisinde zaten otonominin olması çok zor, işlerin de yürümesi için mutlaka bütün bu süreçlerin kaldırıldığı hızlı shortcut’lar şeklinde ilerleyecek bütün düzen belli ki, alttan bir otonomi pratiği yok ki yukarıda başka bir şey olmasını bekleyelim.

Demek ki kurtarıcı fikrine bu anlamda karşıyız ama zaman zaman tarihsel liderlikler kurtarıcı bile olabilir. Yine de kurtarıcı olması demek altta bir otonom sürecin işlemediği yapıyı ayağa kaldırmak olarak anlaşılmamalı, bu her zaman insan toplulukları içerisinde ben olur kanaatindeyim; birtakım öne çıkan isimler, liderlik figürleri hep olur ama bu otonom süreçlerin işlemediği bir toplumdan bahsediyorsak eğer çok zor bir yapıyı ele alıyoruz. Dolayısıyla biz buradaki otonominin geliştirdiği yerlere bakmak yine bir sürecin başlangıcını oluşturuyor, örneğin birey olma halleri ailede

oluyor, okulda oluyor, birtakım sosyal etkinlik alanlarında oluyor. Bu alanların hepsi otonom figürlere karşı çıkarsa ya da bunların pratiği yönünde ciddi engel olursa, ki genellikle böyle oluyor, zaten bizim hayatımızda yukarıya çıkan başka bir figür oluşmamış oluyor.

Otonom figürler için o zaman bakıldığında mesela sosyal etkinlik alanları bile o kadar önemli ki, kamusal alanlar anlamında ki bizde cidden çok eksik bu alanlar. Bence en sorunlu noktalardan bir tanesi. Bunların yani mekânsal bir başlangıcın olmadığı yerlerde doğal olarak diğer pasif süreçler birbirini izleyecektir.

Özel Hanım: Ben aslında söz alan arkadaşla olan konuşmayı - ne yazık ki gitti- bireysel, birey olmanın nasıl otoriterliği beslediği bir noktaya gelindi gibi anladım aranızdaki tartışmayı önce, yanlış mı anladım?

Yrd. Doç. M. Ertan Kardeş: Şöyle diyelim, toplumsal zemin olarak bireyci kültürle, otoriterlik, otoriter zihniyet birbirine açık kapı bırakan yapılar. Çok basit. Son zamanlarda yeni pedagoji diye her tarafta birtakım yayınlar yapıyor ya: “Biz yeni bir sistem kurduk, akıllı tahtaya geçtik, artık kâğıtları kaldırdık, iyi eğitim oldu, çok güzel eğitim olacak”; sürekli bireyin hazzını okşayan bir neoliberal anlatıya dönüştü eğitim alanı.

Bir bireycilik algılaması meselesi, aynı bireycilik meselesi içerisindeki yapıda otoriter süreçlere de giden yolların

yayılması. Otobüste artık insanlar beş yaşındaki-dört yaşındaki çocuğu bağımsız oturtuyor, “çünkü o birey, onun oturma hakkı var” diyor, hâlbuki bakıyorsunuz günlük pratiklerine, gayet otoriter zihniyetin ürünü bir yaşam sürüyor, yani aile yaşantısı, halen bir baba kültü etrafında ve diğer taraftan kendi yasasını tanımayan bir bireycilikle aynı yapı içerisinde olabiliyor. İşte bu ilk başta konuşunca tezat gibi geliyor ama değil, yani somut olarak pratiklerdeki o bireyci kültle aile, mahalle, sokak yaşantısındaki otoriter yapı birbirini destekliyor.

Özen Hanım devamla: Ama genel olarak, toplumlar olarak baktığımızda tam tersi, bu konuda hemfikiriz herhalde, değil mi?

Yrd. Doç. M. Ertan Kardeş: Tam tersi.

Özen Hanım devamla: Otoriter yapıların bireyci olmayan, bireyciliğini, yani onu tanımamış bile...

Yrd. Doç. M. Ertan Kardeş: Şöyle diyelim, birey olmayan...

Özen Hanım devamla: Birey olmayı beceremeyen...

Yrd. Doç. M. Ertan Kardeş: Birey ile bireyciliği o yüzden ayırt ettik. Otoriter yapılarda evet birey talep edilen bir şey değildir, çünkü biz bireyi zaten toplumsal bir ürün olarak ele aldık ve bireyin otonomisini hedefliyoruz dedik. Fakat bireyci figürlerle otoriter figürler o kadar da çalışmıyorlar.

Şöyle ki bir yandan bireycilik konformizmi içerisinde müthiş birtakım talepler getirebilir ve aynı zamanda bu getirilen taleplerin sınırlı alanı içerisinde otoriter bir fantazmayı da tekrar üretebilir; tek istediği iki tane cep telefonu olması, başka bir şey istemiyor ve arabası... çoğu kez bu konformizmi aynı yapı içerisinde aldıysa onun desteği, onun konumlanması mümkün olabilir ama bu bireyci hazzı yaşayan insanın birey olduğunu söylemedim.

Dr. Alişan Özdemir: Sunum devam edecek sonra sorayım dedim ama sunum herhalde devam etmeyecek, çünkü otonomi üstünde çok konuşuldu ama otoritarizm bence yeterince konuşulmadı. Şimdi şöyle bir sözünüz vardı “Her türlü otoriteye her zaman karşı çıkmamak” veya her türlü otoriterliğe mi diyeyim, tam bilemeyeceğim ama şimdi otorite sözcüğünün belki birçok anlamı var ama biz burada hangi anlamını konuşuyoruz, bence onu öne çıkartmak lazım.

Otoritarizm, otorite dediğimizde bizim özellikle ilgimizi çeken insanın, insanın yönetimiyle ilgili olan otorite, otoritarizm, yani politikayla ilgili olan, ülkenin yönetimiyle ilgili olan otoritarizm veya otorite konusu bizim ilgimizi çok çekiyor ve biz daha çok bunu tartışıyoruz. Ailede veya diğer özel alanlarda olanları değil.

Burada bir kuram ve pratik ayrımı yapmak lazım, otoritenin belki çok iyi bir tanım olabilir kuramsal olarak ama uygulamada otorite nedir? Uygulamada herkesin gördüğü baskıcı bir yönetim otorite kurup da iyi yönetim kuran pek az;

çoğunlukla baskıcı, bildiğim bildik -dediğim dedik denilen yönetimler oluşuyor. Biz buna karşı çıkıyoruz. Şimdi insanın insanı yönetimi demiştim, ideali nedir? İdeali insanın insanı yönetmemesidir, bu da komünizm olarak geçiyor. Komünizmde devletin ortadan kalkacağı, insanın insanı yönetemeyeceği ve bu durumda da otorite veya otoritarizm gibi sorunların olmayacağı söyleniyor; bu belki bir ütopya, belki bir ideal ama böyle bir görüş de var. Biz tabii ki şu günkü koşulları konuşuyoruz. Şu günkü koşullarda otorite, otoritarizm nedir? Ülke yönetiminde belli bir grubun veya belli bir kişinin iktidarda ve toplumu yürütmesi, kendi kafasına göre yürütmesidir. Biz bunlara karşı çıkıyoruz, böyle bir otoriteyi, böyle bir totalitarizme karşı çıkıyoruz, bunu savunmuyoruz; özellikle bu konudaki görüşlerinizi rica ediyorum

Yrd. Doç. M. Ertan Kardeş: Benim şeffaflık dediğim şeyi açık bir şekilde söylediniz. Ben bunun 19. yüzyılın bir ideolojik fantazmı olarak görüyorum ki zaten Marksist literatür içerisindeki en eksik noktalardan biri de buydu, yani hukuki süreçlerin, dolayımaların ve kurumsal dolayımaların özellikle olup olmamasına ilişkin bir mesele, bir bahis. Bu gerçekleşmeyecek bir şey, benim realist hattı benimserken, realist hat diye adlandırdığım şeyi tutarken en çok öne çıkardığım unsurlardan biri bu...

Tam olarak şeffaflık fantazması dediğimiz şey 19. yüzyıl ideolojisinde üç tane başat ekol var: Liberaller, muhafazakârlar

ve sosyalistler. Bu üçünde de neredeyse muhafazakârların bir kısmı olmamakla birlikte toplumun kendi kendini idare edebileceğine, toplumun kendi kendine yetebileceğine dair bir inanç çıkıyor. Bu ikisinde de belki ortak noktalardan bir tanesi bu ve inanç içerisinde devlet orada kesinlikle baskıcı bir otoriterlikle özdeşleştiriliyor. Bu tamamen liberal bir yorum olarak da söyleyebiliriz. Marksizm'in bu yorumunu, mesela Marcel Gauchet de modernlikle ilgili metninde –"Les tâches de la philosophie politique"- tam da Marksizme ait olduğu düşünülen ama liberal olarak değerlendirebileceğimiz unsurun altını çiziyor.

Toplum kendi kendine yeter fikrinin bir şekliyle arka planında da devlet kesinlikle ve kesinlikle baskıcıdır, devlet otorite ve baskı aygıtıdır fikrinin olduğunu düşünüyorlar. 19. yüzyıl şekliyle liberal ve sosyalist bir ideolojinin arka planında yatan şeylerden bir tanesi. Biz eğer devleti doğrudan veya devlet nazarında, devletten de bağımsız olarak politik olan şeylere her türlü otoritarizmle, baba baskıcılıkla özdeşleştirirsek, burada bizim karşımıza birtakım ikilikler çıkıyor. İlk başta toplum kendine yeter, o zaman toplum-devlet karşıdır; birey-toplum karşıdır tarzındaki şeylerin hepsini savunmuş oluyoruz. Birey ifade özgürlüğüne sahip olsun, bir de özel mülkiyet edinme özgürlüğü, gerisi yeter şeklinde bir nokta kalıyor ya da tam da tersi, biz bu mülkiyet ilişkilerinin tamamını kaldırabiliriz şeklinde bir sonuç ortaya çıkıyor. Bu yüzden, siz demin teori ile pratiği ayırmak istediniz ama Castoriadis bizi şu konuda

uyarıyor, özellikle 20. yüzyılın ilk yarısındaki Marksist hareketlerin teoriiyi ele alma biçimi üzerinden ciddi bir şekilde uyardığı bir nokta var. Biz teoriden -bu aynı zamanda eski dilde nazar, nazariyat diye de geçer, yani bir nazar, bir bakış meselesi de vardır işin içinde- bakarken toplumun bütünlüklü bir krokisini çıkarmasını, bütünlüklü bir imgelemine yakalamayı beklemeyiz. Teoriye hep önce bir şeyler oluyor, sonra biz onu yakalamaya, bütünlüklü bir şekilde imgesini edinmeye çalışıyoruz şeklinde bakmayı bir nevi burjuva idealizmi olarak nitelendiriyor.

Hâlbuki biz olup biten şeyleri berraklaştırma süreci olarak algılasak –nazariyatı, teoriyi- o zaman şunu da herhalde kabul etmiş olacağız: Bir anda olabilecek şeylere dair önceden bunların bütünlüklü bir imgesini edineceğimiz bir teorik, hatta korunaklı, güvenli bir bakış açımız, destekleyecek bir nokta yok; ya da olabilecek şeylere dair, birtakım yönelimlerimize, nasıl yapılabileceğine dair henüz birtakım imgeye sahip değiliz. Hatta ben son zamanlardaki bu liberal teorinin fazlaca Marksizm içerisinde yer edinmesini de, mesela *Grundrisse* Marx'ının biraz az okunmuş olmasından kaynaklı olduğunu düşünüyorum, çünkü Marx'ta bir yön tem olarak hep *şeyleri* kökünden alalım fikri var.

Her ne kadar az önce Marx'ı bir açıdan eleştirsem de ama özellikle de bu tarz mülkiyet ilişkileri, toplumun kuruluşu açısından Marx hep süreçlere odaklanmayı ve sonuçların üzerinden bir eleştiri getirmeyi bize - Marx'ın şeffaflık

mesesini paranteze olursak- Marx'ın okuma metodolojisi bence hâlâ bize ufuk açıcı noktalar sağlıyor. Benim Marx'la ilgili getirdiğim çıkarımlardan kendimce kullandığım çıkarım burası.

Marx'ın 19. yüzyıla özgü birtakım ön kabullerini paranteze aldığımızda hâlâ arkada sağlam bir şey var. Evet, Marx politikanın aşılmasını bir moment olarak arzuluyor ama bunun aşılmayacağını, bunu aşmanın imkânsız olduğunu var sayarsak o zamanki okuma metodolojisi bize ne sunuyor diye bakabiliriz. Bu anlamda ben evet, yönetim, politika, savaş, çatışma gibi meselelerin temelde de antagonizmaların kalkabileceğini düşünmüyorum insan toplulukları içinden, sadece biçim değiştiriyorlar; yeni biçimlerde, yeni şekillerde karşımıza çıkıyor diyebilirim.

Erkek Katılımcı: Ben mimar olmamdan dolayı biraz mimarlar ve kentsel mekânlarla ilgili bir soru sormak istiyorum size. Mimarları da çok kullanırlar; bulvarlarıyla, meydanlarıyla, anıtlarıyla ve bu sadece bir görüşe ait bir şey değildir veya dünyanın bir bölgesine. Dünyadaki bütün ideolojiler insanların toplumsal yaşantılarını kontrol altına almaya çalışırlar, bu düş içerisinde olurlar. Bizde de çok kült kullanılan bir kavram vardır “Mekân ideolojiktir, politiktir”. Bu bağlamda sizin bahsettiğiniz idea, yani yurttaşın kendini geliştirmesi veya yurttaşın yurttaş olmayı öğrenmesi, sosyal biraradılığı, bu çevresini saran kentsel mekânlarda ve kamusal alanlarda nasıl gelişebilir, nasıl sorgulanabilir bunu merak ediyorum.

Yrd. Doç. M. Ertan Kardeş: Konuşmanın başından beri otonomiden, içindeki nomostan bahsediyoruz. Nomosu, evet bir şekliyle yasa olarak çevirebiliriz ama içinde aynı zamanda nomosun, bir toprak üzerinde alma, bölüşme, üretme anlamları da var, Yunancası açısından. Buradan baktığımızda bir yasanın yasa olmasının ilk koşulu zaten o mekânda, o mekânın bir kara parçası olarak alınması ve üzerinde üretilenin bölüşülmesi gerekiyor, zaten yasanın soyut olmayan, somut hatta görünmez karakterini veren şey de nomosun bu özelliğidir. Hatta denilebilir ki modern hukuk bu nomosun üç anlamından son anlamına, yani üretme anlamlarına, üretme süreçlerine daha ağırlık verdi ama o aynı paydayı paylaşma, ortak paydayı üretme kısımları konusunda zayıflayan bir hukuk olarak çıkıyor karşımıza modern hukuk. Dolayısıyla mekân zaten herhangisi bir kuruluşun, politik olsun veya olmasın ki zaten politik kuruluş da denilebilir, bu mekânda başlayan bir şey: mekânın nasıl alındığı, nasıl paylaşıldığı, nasıl üretildiği; tüm bunlar politikanın mekânsızlığı fikrini savunan son dönem artık biraz azaldı ama neredeyse 2000’li yıllara doğru girerken çokça artmıştı, işte ulus devlet ortadan kalkıyor, mekânlar-sınırlar ortadan kalkıyor [diyordu] neoliberal, yarı Marksizan düşünürleri. Şimdi mekân fikri aslında o eski belirleyiciliğini koruyor. Mekân her zaman politikanın aslında nasıl olduğuna dair bir yönelimi taşıyor. Mimari biraz daha bu mekânın özel bir biçimi olarak çıkıyor. Denilebilir ki mimari meselesi üzerinden mimari, içinde bulunduğumuz

doğaya dönüşüyor bir noktadan sonra. Evet, gerçekten bir yerin kaldırımına bakıldı mı, o kadar politik yönetimi çözülemeyebilir ama en azından genel değer algısını yakalanabilir kanısındayım. Bu sırf kaldırımdan, taşın konma biçiminden, taşlardan bile çok şey anlaşılır kanısındayım. Mekânsal belirlenimlerden bağımsız bir özgürlük bahsini açmak da bana imkânsız geliyor. Bu bakımdan, mimari her zaman en temel unsurlardan bir tanesi ve o mekânların nasıl kurulduğu, nasıl üretildiği o da çok şey anlatıyor bence.

Adil Demirci: Nasıl formüle ederim diye düşünürken bu son tartışma konusu, daha doğrusu soru kafamda sorumu somutlaştırmaya neden oldu. Şimdi mimari mekân veya [?] mekânın yanı sıra biliyorsunuz günümüzün asıl gerçeği olarak sosyal mekânlar, sosyal medya dediğimiz bir başka tür mekân da girdi hayatımıza. Şimdi burası, bu alan, bu mekân insan için çok büyük bir özgürlük getiriyor, fakat öbür taraftan da bu mekânın örgütleniş tarzı aynı zamanda otoriteye de son derece açık bir hat bırakıyor.

Erkek Katılımcı: Kullanım.

Adil Demirci: Açık bir alan, evet kullanımı itibariyle. Şimdi bildiğiniz gibi güncel bir tartışma var Amerika'da, her kullanıcının sahip olduğu bazı bilgileri Amerika hükümeti istiyor ama Apple de vermiyor. Şimdi Amerika'da bu özgürlük ve güvenlik bağlamında tartışılıyor. Apple ve ona destek veren firmalar, sosyal medya kuruluşları özgürlükten yana tavır aldılar ve bunu etik olarak destekleyeceklerini

söylediler ama Amerikan hükümetinin buradaki iddiası güvenlik. Bütün bir Amerikan devletinin, halkının, ulusunun güvenliği söz konusu. Şimdi insanla otorite arasında yeni birtakım alanlar oluşuyor, bu sosyal medya dediğimiz alan, şimdi bunu bizim resmi düzeyde, yani nasıl ele almamız gerekiyor, nasıl yorumlamamız gerekiyor, nasıl çözümlememiz gerekiyor; bu konuda görüşünüzü rica edeceğim.

M. Ertan Kardeş: Teşekkür ederim. İnternet sokağın arka yüzü aslında; yeni bir mekân siber mekânlar, fakat var olan somut mekânın başka bir mecrada yeniden üretilmesi; Hiç şüphesiz bir politik hareket orada çıkmıyor; var olmayan, gerçek somut mekânda olmayan bir şey, virtuel, bilkuvve mekânlarda çıkmıyor, fakat bu yeni mekânlar, siber mekânlar var olan unsurların hızını artırıyor, indiriyor veya yeniden bir kuruluş gerçekleşmesine yol açıyor. Çok basit bu Arap Ayaklanması dediğimiz şeylerde hep şunu tartıştılar: Sahiden Twitter'dan mı çıktı? Fakat mesela burada ilginç şeylerden bir tanesi bu konuyla ilgili atılan Tweetlerin çoğu (*Tweets and Streets* diye bir kitap vardı, sanırım orada okumuştum), Araplar tarafından fakat bu coğrafyalar dışında yaşayan Araplardan tarafından atılmış, yani orada sokakta bir şey yaşanıyor, sokağın arka yüzü olarak siber mekân ya da bilkuvve mekân orada onun yeniden gücünü artıran bir unsur olarak geliyor ama var olan mekânın yerine geçecek bir ölçüde değil; yeni bir kuruluş evet, yeni bir mekânsal tasarı, ancak hâlâ esas, somut bastığımız toprağın yerine geçen bir şey değil. İstanbul'daki meselede ise bildiğimiz

kadar Tweet'leri çoğu arkamızda gördüğümüz bölgeden gelmiş (Gezi Parkı); burada bizzat sahadaki kişilerin bunu diğer bir mecraya taşıdıklarını görüyoruz, fakat yine de ortada önemli olan gerçek bir mekân var ki gerçek mekânın yerini hiçbir şekilde almıyor, fakat orası da yeni bir alan olduğu için oradaki alanda da tıpkı gerçek mekândaki ilişki tiplerinin hepsi aynı şekilde geçmek zorunda. İlk başta devletler daha hazırlıksız gibi yakalanmıştı ama şu an öyle değil, onlar da aynı şekilde nasıl kendi güvenlik tedbirleri varsa aynı tedbirlerin bir benzerlerini orada da alıyorlar. Bir şekilde burada olan yapılarını sadece boş bırakmıyorlar artık ya da "iliştirilmiş gazeteci" diye bir tabir vardı, sanıyorum ilk bu İsrail savaşlarında çıktı bu mesele. İlk başta gazeteciler geliyor bağımsızca haber yapıyor, orada bakıyorlar ki enformasyon, malumatlar kontrolsüz kalmış, bir anda bütün dünya kamuoyu devlete karşı dönmüş.

Ondan sonra iliştirilmiş gazeteci ile birlikte, bu kavramla birlikte aslında yeniden o işi devletler de kendi çaplarında yeniden organize ediyorlar. Evet yeni alanlar ama yeni alanların içinde bence hâlâ bu gerçek mekânı kapatacak unsurlara sahip değil, sadece oradaki yeni bir ilişki, yeni bir güç kurma tarzı, orayı da değerlendiriyorlar ama hâlâ gerçek somut bir mekânı bırakmadan yoksa işte bu Occupy hareketlerinin çoğunda istediğiniz kadar Tweet atın, bir Occupy alanında durmak kadar yer etmiyor hiç biri; bu bilinçle durmak, bu bilinçle konuşmak gerekiyor belki de.

Erkek Katılımcı: Demin kuramda tekil [?] ilişkisinden söz etmiştim, şimdi bunun demokrasi açısından bir açıklama getireyim. Demokrasi kuramı var, o uygulanacak, bu bizim elimizde kılavuz oluyor. Pratiğe bakıyorsunuz, demokrasi kuramının uygulanmadığını görüyoruz. Nedir demokrasi kuramı? Özellikle çok geniş de olsa halkın kendi kendini yönetmesi ama bakıyorsunuz ki bir devlette hiçbir zaman halk kendi kendini yönetir hale gelmemiş, halkın yönetime bir katkısı, karışımı, etkisi yok; böyle devam ediyor. Burada bir de temsiliyet sorunundan söz ediliyor, halkın yönetimde yeterince temsil edilemediği hatta edilmediği söyleniyor; bu durumda demokrasi ile yönetildiği söylenen ülkelerde halkın yönetimi yok, onun yerine bir otoriter yönetim var diyemez miyiz?

M. Ertan Kardeş: Tabii.

Erkek Katılımcı: Otoritarizm çok yaygın aslında.

M. Ertan Kardeş: Halkın kendi kendini yönetmesi aslında antik demokrasi tanımı tabii, modern demokrasi tanımını açısından baktığımızda bir kere halk egemenliği ortaya çıkıyor 18. yüzyılda ve halk egemenliği hükümet, devlet nazariyatında temsil ediliyor, bir temsiliyet fikri ortaya çıkıyor her şeyden önce ve bizim demokrasi dediğimiz şey çoğu kez bu temsiliyet biçimlerine verilen ad oluyor. Fakat sanırım, herhalde Batı liberal toplumlar için şunu da söyleyebiliriz: Batılı toplumların şöyle bir özelliği var, gerçekten sivil toplum-devlet kooperasyonuna dayalı bir demokrasi

biçimleri var, yani sivil toplum, devlete karşı şeklinde değil ama en azından devletle birlikte kendi kısmi otonomisi içerisinde bir ortaklaşma söz konusu oluyor yine de sivil toplumla devleti ayrıştıracak imkânlar sahibiz, meslek odaları olsun, çeşitli [sivil toplum kuruluşları] olsun, fakat Doğulu demokrasilerde hâlâ “önce devlet var, sonra toplum var” şeklinde daha ciddi bir devlet ağırlıklı yapıdan da söz etmek mümkün olabilir. Genel ethos bunu destekliyor. Yine otorite bahsine gelince, burada bu nasıl aşılr bunu tam bilemeyeceğim ama gördüğüm şey, tespit açısından zaten bu pratiğin gelişmesi işte ancak bu tarz mikro alanların çoğalması ile mümkün ve bu da şu anki en azından dünyanın bugünkü hali etrafında özellikle böyle bir güvenlik ve terör meselesi etrafında çok zor gözüküyor; bunlar sanki daha modernitenin kuruluş döneminde kaçırılan noktalar gibi geliyor bana.

Diğer bahse gelecek olursak. Felsefeciler olarak birtakım iyi ve kötü taraflarımız var, iyi tarafımız şu: biz genelde bir metni o filozoftan okumayı tercih ediyoruz, yani Habermas okunacaksa, gerçekten Habermas ne yazdıysa bizzat onu okuyoruz, fakat bazı diğer disiplinler de hiç neredeyse ana metinleri okumuyorlar, her şeye bir ad verme, özellikle de kıta Avrupa’sındakiler yazıyor Amerikalılar tasnif ediyor gibi bir şey oluyor dünyada, yani işte Batı sürekli yazıyorlar, Amerikalılar buna bir ad koyuyor “neo”, “post” bir şeyler. Foucault’ya soruyorlar postmodernizm ve post-yapısalcılık üzerine, “Onlar ne” gibisinden bir yanıt veriyor

bir röportajında -Türkçede var bu-. Gerçekten mesela post-modernist diye bir ekipten bahsediliyor, fakat bunların kim olduğunu o postmodernistlerden filozof da bilmiyor.

Erkek Katılımcı: [?] tasfiye ediliyor bunlar, savaş sonrası. [...] mesela bunların hiç ciddiye almadığı Gauchet...

M. Ertan Kardeş: Marcel Gauchet şaşırdı mesela kendisine post-Marksist denmesine. Kesin. Ben böyle tasnif edemeyeceğim. O yüzden Gauchet üzerine konuşulabilir ama genel bir tasnif altında tutarak onu değerlendiremeyeceğim.

Hüseyin Çakır: Evet, çok teşekkür ederiz.

